

U d k a s t

til

n o g l e U d a r b e j d e l s e r

i

M o d e r s m a a l e t

af

N. W. T. Bondesen.

Kjøbenhavn.

C. A. Reitzels Forlag.

1886.

Hensigten med efterfølgende «Udkast» er, at de skulle benyttes af Eleverne i Skolens øverste Klasser og paa Seminarierne samt til Selvstudium. De ere beregnede paa dem, der alt ere øvede i Fortælling og forskellige Beskrivelser og Skildringer og nu skulle begynde paa de Udarbejdelser, man plejer at kalde Afhandlinger, fordi de i det Smaa have samme Form og kræve samme Behandlingsmaade som Afhandlingen. I denne begynder man ikke strax paa selve Opgavens Besvarelse men behandler i en Indledning kortelig, hvad der paa én eller anden Maade kan tjene til at belyse Opgaven uden at foregribe noget af det, som selve Afhandlingen skal indeholde. Dernæst følger den egentlige Afhandling, og i en kort Slutning angives, hvad vi af den have lært, eller hvad Resultat vi ved den ere komne til. Saare ofte have Eleverne mere Stof inde, end de selv vide af, fordi de i Øjeblikket ikke kunne finde det, eller fordi de ikke formaa at ordne det Stof, de i Virkeligheden have, og, naar de da fåa en Opgave, begynde de at skrive, hvad der i Øjeblikket falder dem ind, uden Orden og Plan, og dens Besvarelse kommer da til at bestaa af forskellige uordnede Tanker uden den rette Forbindelse og Sammenhæng, men derved bliver Be-

svarelsen for en stor Del forfejlet; man kommer til at savne den klare, følgerigtige Udvikling. Ved enhver Opgave af den Art, til hvilken jeg her har givet Udkast, burde Eleven, før han begynder at skrive, have udkastet en Plan til sin Behandling af den, og til at kunne gjøre dette er det mit Ønske ved efterfølgende Udkast at kunne hjælpe ham. Jeg har da tænkt mig, dels at Eleverne skulde skrive Afhandlinger om de Opgaver, jeg har behandlet, efter mit Udkast, dels at Læreren, naar han har givet en Opgave, kunde henvise dem til et af disse Udkast, forat de derved kunde hjælpes til Behandlingsmaaden og Stoffets Ordning. Udkastene kunne maaske ogsaa bruges til mundtlige Foredrag. At udvikle, hvad der har ledet mig til Valget af Opgaverne og hver enkelt Behandling, vilde blive for vidtløftigt og er næppe heller nødvendigt, da den erfarne Lærer let vil kunne se det selv. En stor Del af Opgaverne har jeg hentet fra forskjellige Steder, blandt disse ogsaa fra Herzogs «Stoff zu stylistischen Uebungen» 3 Oplag 1844.

Indhold.

	Side
En Skildring af den pyrenæiske Halvøs fysiske Beskaffenhed.	1.
Beskrivelse af Kæjserdømmet Brasilien	1.
Ægypten skildret i Almindelighed som det ved Naturforhold og Oldtidsminder mærkelige Land	2.
En Beskrivelse af Island som den ved sin Natur og Historie mærkværdige Ø	3.
At sejle	4.
Hvad var det, der drog Normannerne mod Syd?	5.
Hvorledes benytte Menneskene Hunden?	6.
De almindelige Bevæggrunde til at udvandre til den nye Verden	7.
Hvorledes er Samkvæmmet mellem Folk og Lande blevet lettet i dette Aarhundrede?	8.
Hvilke vare Grundene til, at Romerfolket blev istand til at kunne undertvinge Verden?	9.
Vore hedenske Forfædres Charakter og Liv	10.
Korstogenes almindelige Følger for Evropa	12.
Ved hvilke Begivenheder betegnes den nyere Histories Begyndelse?	13.
Hvorfor er Vejret saa ofte en Gjenstand for Samtale?	15.
Om Negerlaveriet og Handelen med Negerlaver	16.
Imorgen er det atter Dag	18.
Hvorfor stræber enhver fornuftig Regering efter at fremme Handel og Industri, og hvilke Midler ere i saa Henseende anvendte i dette Aarhundrede?	20.
Hvorfor ere Erindringerne fra vor Barndomstid de skjønneste?	21.
Hvori har Frygten for Døden og de Døde sin Grund, og hvorledes kan den modarbejdes?	22.
Hvorledes opkomme Rygter, og hvorledes udbreides de?	24.

	Side
At undersøge, hvorvidt man gavner eller skader de lavere Samfundsclasser ved at udbrede Dannelse iblandt dem	26.
Enhver er sig selv nærmest	27.
Hvilken gavnlige Indflydelse kan Theatret have paa Publikum?	29.
Hvorfor elske vi vort Modersmaal?	30.
Kundskab er den bedste Rigdom	31.
Hvorvidt bør man agte paa Andres Omdømme?	32.
Hvori har Forlystelsessyge sin Grund, og hvorledes kan den modarbejdes?	34.
Hvoraf kommer det, at man er tilbøjelig til at bedømme Andre anderledes end sig selv?	35.
At vise, hvori »Luxus« har sin Grund, og hvilke dens Virkninger ere	36.
Hvilke Hensyn bør lede vort Valg af æsthetisk Lektüre; hvorledes skulle vi ret nyde den, og hvad Gavn kunne vi høste af denne Læsning?	38.
Hvad udfordres til sand Dannelse, og hvorledes skulle vi stræbe efter at opnaa den?	39.
At vise, hvorledes Ensomhed baade kan virke skadelig og velgørende paa Sindet	41.
Om de Spørgsmaal: »hvad er han?« og »hvordan er han?«	42.
Bagtalelse	44.
Hvilke Hensyn bør lede os i vor Bedømmelse af Andre?	46.
Hvad er det, der giver en Fornærmelse dens Betydning, og hvorledes skal den Fornærmede forholde sig lige overfor Fornærmelsen og Fornærmeren?	47.
Hvilke Hensyn bør man tage, naar man giver sit Ord, og tør man bryde det?	49.
Tænk paa din Fremtid, men skjælv ikke for den!	50.
Hvilken Indflydelse kan en forsømt eller forfjælet Opdragelse have paa Ens fremtidige Liv?	51.
Hvad forstaaes ved Overtro; hvorledes fremkomme overtroiske Anskuelser, og hvorledes skulle de modarbejdes og besejres?	53.
Hvoraf kommer det, at Menneekene saa ofte ere utilfredse med deres Livsforhold og Livsstilling, og hvorledes skal en saadan Utilfredshed modarbejdes?	55.
Lær at kjende dig selv!	56.
Hvorledes skal man rettelig opfatte det Ord: »Man bør vaage over sin Ære?«	57.

	Side
Vi lære for Livet og ikke for Skolen	59.
Hvad forstaaes ved Forstillelse; hvilke ere Bevæggrundene til den, og hvorfor er den en Fejl, som vi bør stræbe at undgaa?	60.
Tiderne forandres, og vi forandres i dem	61.
Efter en Udvikling af Sandhedsplichtens Betydning i Almindelighed at angive den rette Opfattelse af »Ed« og »Nødløgn«	63.
Hvorvidt er den Sætning: »Enhver bliver salig ved sin Tro«, sand, og hvorledes kan den misforstaaes og misbruges?	65.
Giver Kejseren, hvad Keiserens er, og Gud, hvad Guds er!	66.
Hvad tykkes eder om Christus; hvis Søn er han?	68.

I.

En Skildring af den pyrenæiske Halvøs fysiske Beskaffenhed.

Den pyrenæiske Halvø ligger Syd for Pyrenæerne og er ved dem landfast med Frankrig, ellers omgivet af Havet (Bugten ved Biscaya, Atlanterhavet, Middelhavet). Brede- og Længdegrad.

- a) Beskrivelse af Bjergsystemet, Bjergkjædernes Retning, Højde o. s. v.;
- b) Højsletten, Lavlandet, Kystlandet (Kystdannelsen, Bugter, naturlige Havne o. s. v.);
- c) Floderne, deres Udspring, Retning, Størrelse og Indflydelse paa Landet;
- d) Klima med dets Forskjellighed, Regnmængde;
- e) Jordbundens Beskaffenhed:
 - 1) Metaller og Mineralier;
 - 2) Vegetationen i de forskellige Dele af Landet;
- f) Dyreverdenen.

Den pyrenæiske Halvøs naturlige Rigdom er langt fra bleven benyttet, som den burde; først i den nyeste Tid har man faaet Øjet op for den.

II.

Beskrivelse af Kejserdømmet Brasilien.

Beliggenhed og Grænser, Størrelse, Indbyggerantal:

- a) Landets fysiske Beskaffenhed:

- 1) Højland, dets Figur, Bjergkjædernes Retning og Højde, Højsletter (Campos);
 - 2) Lavlandet, Sletterne ved Paraguay og Uruguay (Pampas), Llanos Nord for Amazonfloden og Skovsletterne ved denne;
 - 3) Floderne, deres Retning, Fald, Vandmasse;
 - 4) Klimaet i de forskellige Dele af Landet, Vegetation, Dyreliv, Mineralier.
- b) Landets merkantile Forhold:
- 1) Handel og Industri, Udførselsartikler;
 - 2) Handelsstæder, Havne, Befordringsmidler, Kanaler.
- c) Landets politiske Forhold:
- 1) Regeringsform, 2) Sø- og Landmagt,
 - 3) Fæstninger.
- d) Indbyggerne: Indianere, Evropæere, Negere og blandede Folk, deres almindelige Dannelse, Religion, Industri o. s. v.

Landets store naturlige Rigdom benyttes næsten udelukkende af de Indvandrede og Fremmede, og det langtfra i den Udstrækning, som ønskelig var.

III.

Ægypten skildret i Almindelighed som det ved Naturforhold og Oldtidsminder mærkelige Land.

Ægypten hører til de Lande, der tidligst have modtaget Kultur; paa Grund af de Mindesmærker, vi efterhaanden have fundet og lært at forstaa, kunne vi slutte os til Folkets tidlige Udvikling i flere Retninger.

Landets Naturforhold ere ejendommelige:

- a) Nilflodens Indflydelse paa Landets Frugtharhed — Deltaet;
- b) særegen Frugtharhed (Høst to Gange aarlig).
Ogsaa Oldtids Mindesmærkerne ere mærkelige:
- a) Pyramider og Obelisker, Templer og store Bygninger; — det Kolossale overrasker os; egentlig Kunst var langt tilbage;
- b) Hjeroglyfer; — en hel Historie er indskreven paa Stenene. Hertil komme mange Afbildninger, der give os Underretning om Ægypternes Liv, Klæde- dragt, Beskæftigelser;
- c) Mumier i Gravbyerne. Ægypternes særegne religiøse Forestillinger bragte dem til at balsamere de Døde.

Vi kunne af Oldtids Mindesmærkerne og Levningerne slutte os til, at Ægypterne have været i Besiddelse af stor mekanisk Færdighed. Først i den nyere Tid have Videnskabsmændene høstet betydeligt Udbytte af deres ægyptologiske Studier, og efterhaanden vil dette Udbytte formeres og lønne Anstrengelsen.

IV.

En Beskrivelse af Island som den ved sin Natur og Historie mærkværdige Ø.

Island blev befolket i Løbet af kort Tid (ved Flygtninge navnlig fra Norge, da Harald Haarfager underkastede sig Landet), og Nybyggerne hørte til de berømteste Slægter, fremragende saavel ved deres Byrd og Formue som ved deres Dannelse og Uafhængighedsfølelse.

- a) Landet er mærkeligt ved sine Naturforhold:
- 1) Lavastrækninger, Vulkaner og varme Kilder (Hekla og Gejser), mineralske Kilder;
 - 2) talrige Bugter med god Fiskefangst;
 - 3) skovløst, har mange nøgne Fjelde, faa Søer; Floderne ere Bjergstrømme (Jökulelve).
- b) Landet er mærkeligt ved sin Historie:
- 1) paa Grund af Øens Isolerethed formaaede fremmed Paavirkning ikke at udlette Folkets Ejendommelighed (Sprog og Sæder bevaredes);
 - 2) Statsforfatningen (Republik) med udvidet Lovgivning, Livet paa Thinge (der blev ogsaa Christendommen indført);
 - 3) Sagadigtning — Historie, Skjalden og Sagamanden;
 - 4) Det private Liv — Vikingetog — Slægtsfejder.

Efter Øens Undertvingelse tabte den mere og mere sin Betydning. For Øjeblikket udøver den saa godt som ingen Indflydelse paa Nordens Liv.

V.

At sejle.

Tidlig forsøgte Menneskene at kunne befare Vandet. I Begyndelsen vare deres Forsøg højst ufuldkomne og forbundne med stor Fare (de maatte holde sig nær Kysterne; — nu holder man sig helst fra dem, — forstode kun slet at føre Sejl og styre Fartøjet). Efterhaanden gjordes store Opfindelser, der befordrede Sejladsen, som Kompasset, udviklet Sejlføring, bedre Konstruktion af Skibene, Dampskibe.

Fordelene ved at kunne sejle:

- a) man kan herved komme til Steder, man ellers ikke kunde komme til, og mangen Vej forkortes ved at benytte Søvejen;
- b) ved Sejladsen fremmes Samkvemmet mellem Folkene, og Handelen befordres;
- c) for dem, der kunne taale Søen, er det: «at sejle», en bekvem og ikke trættende Rejsesemaade, navnlig naar Rejsen er lang;
- d) de fleste Mennesker anse det for en Fornøjelse at sejle; der er noget Forfriskende ved Sølivet.

Men Sølivet kan ogsaa være:

- a) ensformigt; — man er bunden til en lille Plet og en lille Kreds;
- b) højst ubehageligt for den, som ikke kan taale det;
- c) forbundet med Fare og ofte store Besværligheder (i haardt Vejr).

Sejladsen er en højst vigtig og betydningsfuld Opfindelse.

VI.

Hvad var det, der drog Normannerhobene mod Syd?

Man omtaler Nordboernes Lyst til Rejser og deres Vikingeliv, der tildels var nødvendigt, da deres Lande vare fattige. Efterhaanden forenede Vikingene sig i større Skarer under en selvvalgt Høvding (Kongesøn eller udsprungen af en mægtig Slægt); man lærte at overvintre i de fremmede Lande og efterhaanden at bemægtige sig dem.

Det, som drog Normannerne mod Syd, var:

- a) Misfornøjelse med Forholdene i Hjemmet (Christendommens Indførelse, Smaarigernes Forening under

én Konge, Mangel paa Lejlighed til at kunne vinde en Stilling i Hjemmet, private Forhold o. s. v.);

- b) Lyst til Bytte; — Norden var fattig, Syden rig;
 - c) Higen efter Hæder; den vandtes lettere i Syd, hvis Indbyggere ikke vare saa krigeriske og haardføre som Nordboerne;
 - d) Sydens milde og frugtbare Klima, Naturens Skjønhed og Sydens Luxus (altsaa Higen efter sanselig Nydelse);
 - e) den almindelige ubevidste Trang hos raa Folkeslag til at komme i Berøring med Dannelselse og Kultur; de undertvungne Folk kultivere ofte deres Undertvingere.
- Normannertogene bragte megen Ulykke med sig, men de vare ogsaa til Gavn for Menneskeheden i Almindelighed.

Anm.: Ved hvert Punkt kunne Exempler paa Rigtigheden af Ovenstaaende anføres i Korthed.

VII.

Hvorledes benytte Menneskene Hunden?

Alt i Oldtiden finde vi Hunden som Husdyr (Argos — Gram — Gunnar fra Hlidarendes Hund), og den fulgte Menneskene under alle Klimaer. Det er dens Anlæg og Egenskaber (de vigtigste Egenskaber nævnes: f. Ex. Paa-passelighed, Troskab, Lærvillighed o. s. v.), der have vundet den Betydning for Menneskene og have været bestemmende med Hensyn til Menneskenes Afbenyttelse af den.

Hvorledes benytte da Menneskene Hunden?

- a) som Vogter — Lænkehunden, Hyrdehunden; dens skarpe Sanser, Hurtighed og Mod gjøre den vel skikket hertil;

- b) som Jagthund; — de forskellige Arter af Jagthunde bruges til den forskellige Slags Jagt (Mynden, Høsehunden, Grævlingen, Rottehunden);
- c) som Sporhund; den saakaldte Blodhund, der bruges til at opspore undvegne Slaver; St. Bernhards Hunden;
- d) til Selskab og Fornøjelse. Den kan afrettes paa mange Maader, ogsaa til at gjøre Kunster, hvorved den kan skaffe sin Ejer Fortjeneste;
- e) som Trækdyr; de grønlandske Hunde til Slædefart; Hunde bruges paa sine Steder til at trække Smaavogne med Grønt og Frugt; Skærslipperhunden;
- f) til Fødemiddel (f. Ex. i China og Japan); den opfødes da udelukkende med Vegetabilier.

Den kan da være et meget nyttigt Husdyr, men den kan ogsaa bringe os Sygdom ved Smitte, f. Ex. Vandskræk og forskellige Hudsygdomme.

VIII.

De almindelige Bevæggrunde til at udvandre til den nye Verden.

Lige fra Opdagelsen af den nye Verden have Folk haft Lyst til at udvandre til den. Folk af forskellige Stænder, forskjellig Dannelselse og forskjellig Nationalitet have hørt til Udvandrerne. Mange udvandre uden forudgaaet alvorligere Overvejelse; Andre have haft bestemte Grunde derfor.

Disse kunne være:

- a) religiøse Hensyn. Mange søgte til Amerika for dér at kunne dyrke deres Gud paa deres Vis uden at hindres af Staten, som i ældre Tider ikke vilde vide Noget af Religionsfrihed;

- b) Utilfredshed i Almindelighed med de hjemlige Forhold, med Regeringsformen, med forskellige for Virksomheden hæmmende Baand, — Mangel paa Arbejde og Evne til at bane sig en Levevej i Hjemmet;
- c) for at undgaa Straf saavel for politiske Forbrydelser som for Krænkelser af de borgerlige Love;
- d) for at søge Eventyr og opleve noget Nyt;
- e) for at lære Noget, man ikke i Hjemmet kunde lære (Naturforskere);
- f) for at vinde sig Rigdom eller i alt Fald at kunne skabe sig en sorgfri Existens. I den nye Verden trænger man i mange Retninger til Arbejdskraft; herhjemme have vi ofte formegen, — Guldgraveren, Agerdyrkeren, der ikke her kan få Jord, o. s. v.

Hos Mange ere der flere af de anførte Grunde, der bestemme dem til at udvandre. Mange udvandre med Tanken om at vende tilbage til Hjemmet men glemme dette Forsæt, naar de have indlevet sig i de nye Forhold.

IX.

Hvorledes er Samkvemmet mellem Folk og Lande blevet lettet i dette (det nittende) Aarhundrede?

Et lettere Samkvem mellem Folk og Lande har stor Betydning baade i materiel Henseende og med Hensyn til Folkets og den Enkeltes Udvikling og Kulturens Udbredelse. Navnlig i dette Aarhundrede ere der skete store Fremskridt med Hensyn til at lette Samkvemmet.

A) Ved Befordringsmidlernes Forbedring:

- 1) til Søs ved a) Sejlskibenes bedre Konstruktion (større Fart og bedre Indretning);

- b) ved Dampskibene, der i langt ringere Grad end Sejlskibene ere afhængige af Vind og Vejr. Ved Dampskibene opnaas i Almindelighed større Hurtighed, og man kan med temmelig stor Nøjagtighed beregne, hvor lang Tid en Rejse medtager;
- c) ved Kanaler (f. Ex. Suezkanalen), Uddybning af Havne og Anlæg af saadanne;
- 2) til Lands ved Vejenes Forbedring og Anlæg af mange nye og ved Jærnbaner.

B) Ved Forbedring og Udvidelse af Postvæsenet.

C) Ved Telegrafene og Telefonen.

D) Ved nogen Forbedring af Luftsejladser. Den er dog ikke tilstrækkelig udviklet til at kunne benyttes som almindeligt Rejsemiddel eller med tilbørlig Sikkerhed.

Anm.: Ved hvert af de anførte Punkter angives i Korthed, hvorledes de have lettet Samkvemmet.

Det har vist sig, at Samfærdselen mellem de enkelte Folk og Lande er bleven betydelig forøget i dette Aarhundrede. Selv de længst fra hverandre liggende Steder staa nu i stadig og hurtig Forbindelse med hverandre, og man rejser nu langt sikrere, bekvemmere og hurtigere end tidligere.

X.

Hvilke vare Grundene til, at Romerfolket blev istand til at kunne undertvinge Verden?

Man gjør opmærksom paa Romerstatens ringe Begyndelse; det er en By, der efterhaanden undertvang Italien og dernæst det Meste af den da bekjendte Verden. Der maatte særegne Grunde til, at et Folk fra en saa

ringe Begyndelse kunde vinde en saa stor Magt. Disse vare:

- a) Roms og Italiens heldige Beliggenhed for at kunne blive Midtpunktet i et stort Rige;
- b) Nabofolkene vare dels svage dels indbyrdes uenige og svækkede derved deres Modstandskraft;
- c) Statsforfatningen og Folkets Charakter:
 - 1) enhver Borger havde Del i Regeringen og var Kriger. Deraf udviklede sig Selvfølelse og Nationalstolthed;
 - 2) Staten og Loven gik for Alt; deraf udviklede sig Patriotisme;
 - 3) den strenge Krigstugt, der udviklede Haardførehed og Udholdenhed;
 - 4) Begjerlighed efter Berømmelse og Magt, Tapperhed;
- d) Religionen var nøje knyttet til Statslivet og bidrog Sit til at udvikle de romerske Dyder.

Der var i en vis Forstand nogen Lighed mellem Spartanerne og de gamle Romere. Saasnaart Romerfolkets Dyder forsvandt, tabtes ogsaa efterhaanden Herredømmet. Barbarernes Sejre over dem i sildigere Tider vare for en Del begrundede i, at de da vare i Besiddelse af de Egenskaber, som Romerne tidligere havde havt, men som de siden vare vanslægtede fra.

XI.

Vore hedenske Forfædres Charakter og Liv.

Kundskaben om vore hedenske Forfædres Charakter og Liv hente vi dels fra Sagaerne, Saxo og de gamle Love, dels fra fremmede Kilder, der sædvanlig ere betydelig

strenge i deres Dom om vore Forfædre, hvilket har sin naturlige Grund i, at de i dem såa Fjender. Der har naturligvis i Oldtiden hersket stor Raahed men næppe større her end hos andre hedenske Folkefærd, der ikke stode paa noget højere Dannelsesstrin.

a) Skildring af Livet:

- 1) Krigerlivet, Vikingelivet, Holmgang;
- 2) det daglige og huslige Liv, Fornøjelser, Lege, Sagamanden og Skjalden, Jagt og Fiskeri;
- 3) det borgerlige Liv (Livet paa Thinge);
- 4) det religiøse Liv (de store Fester, Ofre, Fritten).

b) Hvad Charakteren angaar, overleveres os Træk, som vidne om:

- 1) krigerisk Charakter, Tapperhed, Foragt for Fare og Død, høj Følelse for Æren, Selvtillid, Udholdenhed;
- 2) Friheds og Uafhængigheds Følelse; deraf udviklede sig mandig Frimodighed og Djærvhed;
- 3) Gæstfrihed og Selskabelighed, Lyst til Nydelse af Livets Goder;
- 4) Ærlighed, Trofasthed, Foragt for Løgn og Praleri.

Charakteren og Livet staa naturligvis i indbyrdes Forhold; Livet paavirkede Charakteren og omvendt. At adskillige af de omtalte Charaktertræk kunde udvikle sig i slet Retning, er naturligt, og, navnlig naar Sindet var ophidset, og Lidenskaberne toge Herredømmet, kunde let slige Scener foregaa, som Sydboerne, der angrebes af vore hedenske Forfædre, skildre med saa stærke Farver.

XII.

Korstogenes almindelige Følger for Evropa.

Hvad Dom man end vil fælde om den Bevægelse, hvoraf Korstogene fremgik, og skjønt disse ikke naaede det, der var deres Formaal, havde de dog i flere Henseender stor Indflydelse paa Tilstanden i Evropa.

- a) Korstogene fremgik af en religiøs Begejstring, som, hvor forfejlet den end var, havde den heldige Virkning, at den løftede Folk op over de rent verdslige, timelige og materielle Interesser. Det vilde Liv med de stadige Fejder indskrænkedes; — Kamplysten fik et højere Maal.
- b) Riddervæsenet udvikledes med dets Romantik og Poesi; de forskellige Ridderordener stiftedes, og deres Indflydelse blev i lang Tid meget stor i de forskellige Lande.
- c) En nøjere Forbindelse mellem de enkelte Folkeslag og en Samvirken mellem Fyrster og Lande fandt Sted.
- d) Kulturen udbredtes. Videnskabelighed og Kunst fremmedes (Grækerne i Konstantinopel — Araberne, Matematik, Geografi, Astronomi, Lægevidenskab); østerlandsk Luxus og Forfinelse fik Indgang i Evropa.
- e) Borger- og Bondestanden hævedes ved, at Industrien og Handelen fremmedes (Silkeavl — Genua, Venedig), og Trældommen indskrænkedes (den Træl, som deltog i et Korstog, erhvervede sig Frihed).
- f) Kongens Magt voxede derved, at Adelsmænd og Lehnmændenes svækkedes. Mange Adelsmænd faldt i Kampene eller bukkede under for Sygdomme, og mangt et Lehn inddrog.

g) Pavens og Gejstlighedens Magt voxede, hvilket i hine raa og lovløse Tider var et Gode.

Disse Virkninger af Korstogene havde alle mer eller mindre deres gode Følger, men som alle store Krige havde naturligvis ogsaa Korstogene deres skadelige Følger.

- a) De udbredte megen Ødelæggelse og kostede mange Menneskers Liv. Mange af Deltagerne maatte underkaste sig store Savn og Lidelser. Af dem, der kom tilbage, havde mange ødelagt deres Sundhed (Blindhed) og tilsat deres Formue.
- b) Fraværelsen af mange af de bedste og dygtigste Undersaatter var ikke uden Indflydelse for deres Fædreland, der ikke høstede Gavn af deres Tjeneste i Krig og Fred.
- c) Som alle Krige havde Korstogene ogsaa deres demoraliserende Indflydelse (Raahed, Grusomhed, et usædeligt Liv med Udskejelser i alle Retninger). De skadelige Følger af Korstogene vare mere forbi-gaaende; de gavnlige derimod fik en varigere Betydning.

XIII.

Ved hvilke Begivenheder betegnes den nyere Histories Begyndelse?

Man kan ikke angive et bestemt Aarstal, med hvilket den nyere Historie, hvorved forstaas Historien om den nyere Tid, begynder. Overgangen fra Middelalderen til den nyere Tid falder omtrent i Løbet af et Aarhundrede (fra Midten af det 15de til Midten af det 16de Aarhundrede). Der udviklede sig efterhaanden en ny Tid, forskjellig fra og af en anden Aand end

Middelalderen. Grunden hertil maa søges i forskellige Begivenheder, der tildels staa i nøjere Forbindelse med hverandre.

- a) Konstantinopels Erobring af Tyrkerne, hvorved mange græske Videnskabsmænd flygtede, og de udbredte græsk Videnskabelighed og Kundskab til Græsk i Evropa;
- b) Bogtrykkerkunstens Opfindelse, hvorved Oplysningen befordredes og udbredtes i videre Kredse, — og disse to Begivenheder lettede
- c) Reformationen, ved hvilken Pavens Magt fik et Knæk, og Frihed i flere Retninger befordredes;
- d) Krudets Anvendelse i Krigen, som bidrog til at knække Riddernes og Lehnsmændenes Magt og styrke Kongemagten;
- e) Opdagelserne (navnlig Amerikas), hvilke blev lettede ved Opdagelsen af Kompasset. De bragte megen Forandring i de sociale Forhold; Grundejendommene sank i Værdi; nye Kilder aabnede sig for Handelen, og Industrien udvikledes;
- f) Borgerstanden fik paa Grund af flere af de omtalte Begivenheder større Betydning. Den blev efterhaanden en Magt i Staten, der kunde tage det op med Adelen og værne om sin Ret.

Ved disse Begivenheder oprandt der en ny Tid saavel i social som i politisk og religiøs Henseende.

Anm.: Man kunde ogsaa karakterisere Middelalderens Mangler og vise, hvorledes disse tildels blev afhjulpne ved de ovenfor anførte Begivenheder. Man maatte da fremhæve Middelalderens Raahed, Overtro og Uvidenhed, Mangel paa Aandsfrihed (Pave og Gejstlighed holdt Aanden i Lænker), Mangel paa Agtelse for Videnskab og Kunst, der kun fandtes hos Faa og holdtes ligesom udenfor det almindelige Liv; Riddervæsenets og Lehnsvæsenets skadelige Udvikling; Retten sad tildels i Spydstagen; Kongemagtens Ind-

skrækning; de lavere Stænders fortrykte Tilstand; indre Splid og Voldsomhed; Handelens og Industriens Ubetydelighed. Alt dette forbedredes i det Tidsrum, som betegner Overgangen til en nyere Tid.

XIV.

Hvorfor er Vejret saa ofte en Gjenstand for Samtale?

Der gjøres opmærksom paa, at Vejret ikke blot saare ofte er en Gjenstand for Samtale, men at man vel ogsaa tør antage, at det er den hyppigst forekommende Samtalegjenstand. Den behandles til de forskjelligste Tider og paa de forskjelligste Steder af Mennesker, der ere højst forskellige med Hensyn til deres Dannelse, Livsstilling og Forhold.

a) Grunden hertil kan være Interesse for Vejret:

- 1) for visse Livsstillinger har Vejret stor Betydning, f. Ex. for Sømanden og Landmanden;
 - 2) Vejret faar Betydning for Meget her i Livet, f. Ex. for Udførelsen af adskillige af vore Forretninger, vore Fornøjelser i de forskellige Aarstider;
 - 3) Vejret har Indflydelse paa vort Befindende, Humør, Sundhed o. s. v.
- b) Undertiden samtale vi om Vejret uden just at ledes dertil af Interesse for det:
- 1) af Mangel paa andre Emner. Der er altid Noget at sige om Vejret, og til at gjøre det kræves ingen særlig Begavelse;
 - 2) Vejret er et Emne, der kan afhandles med Folk, vi ikke kjende videre til. For at tale med Folk om Vejret behøver man ikke at kjende deres Dannelse og aandelige Standpunkt. Selv

Folk, der i flere Henseender ere afgjorte Modstandere, kunne mødes her paa neutral Grund;

- 3) fra Samtalen om Vejret kan der let gjøres Overgang til Samtale om andre Emner (paa Grund af dets Foranderlighed og af a 2), som ere indholdsrigere og betydningsfuldere;
- 4) som ved enhver Samtale kan der ogsaa ved denne gives Anledning til at bruge sit Vid og sit Lune.

Der er da ingen Grund til at udtale en Fordømmelsesdom over denne Samtalegjensid. Men vi maa vogte os for «Vejrsnak», hvorved forstaas tomme og intetsigende Bemærkninger om Vejret, og for at benytte denne Samtalegjensid i saa stort Omfang, at man derved afskærer Samtale om betydningsfuldere og mere aandsvækkende Emner.

XV.

Om Negerlaveriet og Handelen med Negerlaver.

I Oldtiden var Slaveriet almindeligt; det nye Testamente omtaler det som en forefunden Tilstand men raader Slaven til at blive fri, om han kan. Slaveriet har havt sin Oprindelse fra den Stærkeres Ret (Krigsfanger — Menneskerov), og Slavernes Afkom fødtes som Slaver. Længe efter, at Christendommen havde søgt at gjøre en Ende paa Slaveriet, dreves der Handel med Negerlaver, og Nogle have endog forsøgt at forsvare denne Handel.

Deres Grunde have været følgende:

- a) Negerne ere fødte til Slaver, thi
 - 1) de have kun ringe Forstandsevner. Dette er ikke sandt; man har intet Bevis for, at de af

Naturen staa paa et lavere aandeligt Standpunkt end andre uciviliserede Folkeslag;

- 2) de ere troløse og svigefulde. Dette er ogsaa en løs Paastand; man har endog Beviser paa det Modsatte, og, var det end sandt, kunde Grunden dertil være den Behandling, de som oftest fåa;
- 3) de ere dovne. Dette modsiges af det meget Arbejde, de udføre; forøvrigt vækker naturligvis Slaveriet ikke Arbejdslyst.
- b) De fleste Negere leve allerede i deres Fædreland i Slaveri, men det er da ikke for os nogen Undskyldning for at føre dem i et nyt, ved hvilket de endog føres bort fra deres Fædreland.
- c) De erkjende selv Evropæernes Overherredømme og aandelige Overvægt. Paastanden er ikke sand, men, om end Evropæerne ere dem i mange Henseender overlegne, berettiger det ikke til at holde dem i Trældom; hellere skulde da Evropæerne hæve dem op til sig.
- d) De have det bedre i Slaveriet end i deres Fædreland. I Slaveriet lære de Christendommen at kjende og komme i Berøring med Kulturen. Det Samme kunde de opnaa uden at leve i Trældom og i Virkeligheden bedre.
- e) Der vilde ellers blive Overbefolkning i Afrika. Lad vor Herre om det. Afrika er et stort og paa flere Steder rigt Land; det kan føde mange flere Mennesker, naar de ville dyrke det godt.
- f) Hele Evropa vinder ved Negerlaveriet. Men det er en slet Gevinst, som sker paa Andres Bekostning og er uretfærdig.

Negerslaveriet er ubetinget forkasteligt og dermed ogsaa Handelen med Negerslaver, thi

- a) det strider mod Christendommen (Broderkjærligheden);
- b) ethvert Menneske har naturlige Rettigheder; dertil hører ogsaa personlig Frihed, indtil den misbruges;
- c) Slavehandelen, der er en Følge af Slaveriet, giver Anledning til hyppige Krige i Afrika selv og megen Grusomhed;
- d) Negerslaveriet vilde tilsidst have ført til Folkemangel i Afrika, naar man var vedbleven med at udføre aarlig 60000 à 100000 Slaver til Amerika og Asien;
- e) Frihed og den dermed forbundne Selvfølelse ere Betingelser for, at Mennesket udvikles i Retning af Aandsdannelse og Sædelighed;
- f) Livet i Slaveri med dets Lidelser og Overanstrengelse bevirker, at mange Negere dø før Tiden.

Slaveriet var en Skjændsel for Christendommen og Civilisationen. Det er ogsaa kraftig blevet bekæmpet — Wilberforce — forskellige Regeringer (Frederik d. 6te) — den amerikanske Krig.

XVI.

Imorgen er det atter Dag.

Dette Mundheld tillægges Kong Valdemar, og han siges deraf at have faaet sit Tilnavn «Atterdag». Siden hans Tid er det ofte blevet brugt men med meget forskjellig Betydning. Vi ville nu betragte denne Sætning nøjere.

a) Den bruges som et Slags Undskyldning:

- 1) af den Dovne, der holder af at opsætte, og

som ikke vil købe den belejlige Tid og arbejde, medens det er Dag;

- 2) af den Ligegyldige, der ikke betænker den belejlige Tids Betydning;
- 3) af den Letsindige, der altid indbilder sig at have Tid nok.

I disse Tilfælde bruges da Sætningen uden Beføjelse, thi hver Ting har sin Tid, og enhver Tid er ikke den rette Tid.

b) Sætningen kan indeholde et Haab:

- 1) for den Udholdende, at han maaske den anden Dag kan fåa udført, hvad det ikke var ham muligt at nåa idag;
- 2) for den Ulykkelige, at Tiderne kunne forandres og mulig bringe Lykke; «Tiderne forandres, og vi i dem»;
- 3) for den Flittige og Arbejdsomme, at der atter oprinder en Arbejdsdag for ham, og, da «godt Arbejde giver herlig Frugt», Dagen ogsaa vil bringe sin Løn med sig.

c) Den kan indeholde en Trøst:

- 1) for den, der lider Uret; — én Gang vil Sandheden komme for en Dag;
- 2) for den, der arbejder tilsyneladende forgjæves; «hvad man saar, skal man høste; Fremtiden bringer Frugt.

d) Den kan indeholde en Advarsel:

- 1) for den Ugudelige og Uretfærdige; Straffen vil komme;
- 2) for den Overfladiske, Ufetterrettelige, Løgneren og Hykleren o. s. v.; én Dag vil hele deres Færd komme til at staa i det rette Lys;

3) den kan advare os om, at man ogsaa skal tænke paa Fremtiden og ikke blot leve for Nuet. Engang vil det dog ske, at der for os ikke imorgen er atter Dag i den Betydning, hvori Mundheldet bruges, naar nemlig for os Tiden her er udrunden, og Evighedens Dag begynder.

XVII.

Hvorfor stræber enhver fornuftig Regering efter at fremme Handel og Industri, og hvilke Midler ere i saa Henseende anvendte i dette Aarhundrede?

Vi se, at ikke blot de fornuftige Regeringer stræbe efter at fremme Handel og Industri, men ogsaa, at de betragte dette som en af deres væsentligste Opgaver. Grunden hertil maa være, at de anse Fremme af Handel og Industri for at være gavnlig for Landet, nemlig:

- a) fordi Handel og Industri forøge Nationalformuen, og derved sættes Regeringen istand til at fremme mange Foranstaltninger til at befordre Almenvellet (deriblandt ogsaa Videnskab og Kunst);
- b) fordi de befordre Flid og Stræbsomhed; Udviklingen af Handel og Industri aabner flere Erhvervskilder og har Brug for Arbejdet;
- c) hjælpe til lettere at forskaffe os Livets Bekvemmeligheder og medføre Luxus, der kan have sin Betydning som befordrende en bedre Smag og forøget Dannelse;
- d) ved Handelen forbindes Nationerne, og Fordelene ved Samkvemmet med andre Folkeslag med Hensyn til vor egen Udvikling fremmes; vi kunne altid lære Noget af de Andre.

Man har søgt at fremme Handel og Industri:

- a) ved at lette Samkvemmet mellem Ind- og Udland:
 - 1) ved forbedrede Landeveje, ved Jærnbaner og udviklet Postforbindelse;
 - 2) ved at indføre frie Forfatninger, hvorved skadelige Privilegier hæves, og Arbejdet frigjøres;
- b) ved Toldnedsættelser og gode Handelsanordninger (Handelstraktater);
- c) ved kraftig at værne om Ejendomsretten;
- d) ved Bestræbelse for at bevare Freden.

Disse Bestræbelser have ogsaa baaret gode Frugter, og Handel og Industri ere derfor i stadig Udvikling.

XVIII.

Hvorfor ere Erindringerne fra vor Barndomstid de skønneste?

Fortiden og Fremtiden beskæftige vore Tanker ofte i højere Grad, end den nærværende Tid. Mindet om den forbigangne Tid dukker ofte op i vor Tanke, og Haabet udmaler Fremtiden straalende for os. Og, medens Ungdommen lever mere i Fremtiden, dvæler den Gamle hellere ved Fortidens Minder. Af disse ere Erindringerne fra vor Barndomstid som oftest de skønneste.

Grunden hertil er ikke den, at Barndommens Glæder i og for sig vare betydningsfuldere end de, som senere Aar have bragt os; vi ønske jo ikke i en ældre Alder at nyde dem om igjen. Og paa den anden Side kunne Børnenes Sorger, der for den Voxne synes ubetydelige, være for dem smertelige nok, men dog ere Erindringerne fra vor Barndomstid de skønneste:

- a) fordi Barndommen er fri for mange af de Sorger og Bekymringer, der senere kaste Skygge over vore Glæder. Barndommen er Uskyldighedens Alder; den kjender endnu kun Lidt til Livets Skuffelser og hengiver sig derfor tillidsfuldt til enhver Glæde, men derved bliver denne ogsaa saa meget større;
- b) paa den anden Side glemmer Barndommen let sine Sorger, og, naar de ere forbi, er Saaret lægt uden at efterlade noget Ar;
- c) Glæderne i vor Barndom ere de første, vi nyde; derfor er Indtrykket af dem størst, og derfor staa de ofte i vor Erindring som større, end vi følte dem i selve Øjeblikket;
- d) Barndommen forstaar langt bedre end den modnere Alder at leve i Øjeblikket; den er tillige Fantasiens Alder, og derved forskjønnnes Glæderne, medens man hverken lader sig forstyrre af Fortidens Minder eller af Frygt for Fremtiden;
- e) Barndommen er det let at glæde; den gjør ikke store Fordringer i saa Henseende, og derfor falde ogsaa flere Glæder i dens Lod.

Vistnok gives der Mennesker, hvis Barndom har været saa glædeløs, at Erindringen om den ikke er behagelig, men den Friskhed og Frejdighed, som følge med enhver sund Barndom, mindes vi dog altid med Glæde.

XIX.

Hvori har Frygten for Døden og de Døde sin Grund, og hvorledes kan den modarbejdes?

Frygten for Døden er meget almindelig, skjønt de Fleste søge at skjule den og ville ikke være den be-

kjendte. Den er ogsaa for saa vidt naturlig, som intet Menneske véd, hvorledes det er at dø. Ogsaa for de Døde nære Mange Frygt (Frygt for Spøgelser og Gjengangere).

I A) Frygten for Døden har sin Grund i:

- 1) at ved den ophæves saa Meget, der har havt Betydning for vort Liv her. Vort fysiske Liv ophører, og vi kunne ikke ret tænke os, at vi kunne undvære vort Legeme med dets Sanser. Alle jordiske Baand brydes, og jeg maa sige dette Livs Glæder Farvel; jeg skilles fra mine Kjære; Planer og Forhaabninger tilintetgjøres; Arbejdsdagen er forbi, og jeg kan ikke mere virke i mit Kald;
- 2) Mangel paa sand Religiositet:
 - a) de frygte det Uvisse (Tilintetgjørelse) og tro ikke paa Udødeligheden,
 - b) eller frygte for Straf (tro ikke paa Naadens Evangelium),
 - c) eller anse Livsnydelse for det højeste og eneste Gode.

B) Denne Frygt kan modarbejdes:

- 1) ved en sand og levende Tro, der betragter Døden som Gjennemgangen til et højere og fyldigere Liv og véd, at vort sande Liv er Aandens, som ikke dør med Legemet men frigjøres fra dettes Baand;
- 2) ved et fromt og christeligt Liv, der sætter sin Lid til Guds Naade i Kristus;
- 3) ved at lære at forsage Verden og ikke fortabe sig i Nydelsen.

II A) Frygten for de Døde og dermed for Spøgelser og Gjengangere har sin Grund i:

- 1) det Uhyggelige, der er ved et Lig (der angives, hvori dette bestaar);
 - 2) at vi forvekle Personligheden med det Legemlige; vi glemme, at et Lig er en Ting;
 - 3) Overtro og Frygt for det Oversanselige i Forbindelse med en sygelig Indbildningskraft og nervøs Pirrelighed.
- B) Den kan bekæmpes:
- 1) ved en rigtig Opfattelse af, hvad et Lig er;
 - 2) ved at forjage alle overtroiske Anskuelse; Spøgelser og Gjengangere ere kun Fostre af Overtro, men, selv om saadanne gaves, har Du jo Intet at frygte af dem;
 - 3) ved, som Tilfældet er med al Frygt, en sand Tillid til Gud.

Vi skulle bekæmpe begge Arter af Frygt saa meget mere, som de kunne være meget pinagtige. Døden venter os alle, og Mindet om vore Afdøde forstyrres og bliver uhyggeligt, naar vi frygte for de Døde.

XX.

Hvorledes opkomme Rygter, og hvorledes udbredes de?

Vi vide alle, hvor let Rygter opstaa, og hvor hurtig de udbrede sig. Der er dog Forskjel paa «Efterretninger» og «Tidender» og paa det, man kalder Rygte; dette er en Tidende, som er i Folkemunde, men hvis Hjemmel er ubekjendt. En maa naturligvis have været dets Fader, men ofte véd han det ikke selv, og Rygtet forandrer paa sit Løb fra Mund til Mund ofte sin Skikkelse i den Grad, at den Første, der har sat det i Omløb, ikke selv kan gjenkjende det.

Et Rygte kan have sin Oprindelse:

- a) fra Mangel paa den rette Kundskab og Misforstaaelse; man har ikke ret iagttaget det, man vil berette om, eller opfattet det fejlagtig;
- b) Forvanskning af de virkelige Tildragelser, idet vor levende Indbildningskraft løber af med os, omdigter og tildigter;
- c) Forglemmelse af, hvad der virkelig tildrog sig, og man søger da, ofte halvt ubevidst, at udfylde Hullerne i sin Hukommelse;
- d) ligefrem Opdigtelse for at nåa et eller andet Formaal (Børsrygter);
- e) Auelser og Lyst til at forudse og forudsige det Tilkommende.

Ere Rygterne først opstaaede, fortælles de fra den Ene til den Anden:

- a) af Lyst til at høre som til at fortælle Nyt; Folk have Lyst til at høre Nyheder, selv om de angaa Noget, der er dem aldeles uvedkommende; den, der fortæller, bliver interessant;
- b) man udbreder dem med bestemt Hensigt, idet man fortæller dem til Nyhedskræmmere og Folk, som ikke kunne tie;
- c) Aviser og Samtaler paa offentlige Steder hjælpe til Udbredelsen.

Rygter skade ofte meget; vi skulle derfor ikke blot være varsomme med at tro paa dem men ogsaa med at gjenfortælle dem.

XXI.

At undersøge, hvorvidt man gavner eller skader de lavere Samfundsklasser ved at udbrede Dannelse iblandt dem.

Man tænker ikke her paa Fagdannelse, thi der kan naturligvis ikke være Tvivl om, at Uddannelse i sit Fag f. Ex. for Haandværkeren er gavnlige for ham; jo dygtigere han er, desto bedre bliver hans Arbejde, og desto større hans Fortjeneste. Her tænkes paa, hvad man kalder almindelig Dannelse, og der have da været Folk, som have ment, at man skadede de lavere Samfundsklasser ved at udbrede den blandt dem, thi

- a) de lavere Klasser eller Almuesmanden kan ikke ret tilegne sig eller fordøje den; dertil giver hans daglige Arbejde ham ikke Tid, men en saadan utilegnet Dannelse er værre end ingen;
- b) Dannelse gjør let Almuesmanden revolutionær; han bliver ikke let at lede og styre. Men han skal jo heller ikke ledes i Blinde;
- c) Dannelse lærer os at gjøre større Fordringer til Livet; naar disse ikke kunne opfyldes, og det kunne de vanskelig for de lavere Samfundsklasser, blive disse utilfredse med deres Livsstilling og uskikkede til deres Gjerning i Livet.

Dette kan være rigtigt nok, naar Dannelsen ikke duer. Dannelsen skal være tidsvarende og afpasset efter Vedkommendes Evner og Forhold. Det skal navnlig være en Aandens og Hjertets (Tankens og Villiens) Dannelse, saa at han lærer at tænke ret og at ville det Rette, og, har han en saadan Dannelse, vil han ogsaa finde sig til Rette i sin Stilling i Livet.

At nægte de lavere Samfundsklasser en saadan Dannelse vilde

- a) være inhumant og illiberal; man vilde skade den Enkelte baade med Hensyn til hans intellektuelle og moralske Udvikling;
- b) skade Samfundet, der har Brug for sine Medlemmers Dannelse;
- c) fremme Kastevæsen, befordre Raahed, Overtro og aandelig Trældom.

Man skal da stræbe at udbrede saa megen sand Dannelse blandt de lavere Samfundsklasser, som muligt, men være forsigtig, saa at man ikke bibringer dem anden Dannelse end en saadan, som de til den Tid og paa det Standpunkt kunne tilegne sig.

XXII.

Enhver er sig selv nærmest.

Det er en Sætning, som man ofte hører, men som bruges med meget forskjellig Betydning. Snart benyttes den som et Slags Undskyldning for Egenkærligheden, for, at man søger personlig Fordel og unddrager sig Opofrelser i forskjellig Retning; snart opstilles den som en Leveregel fra Verdensklogskabens Standpunkt, og snart vil man ved den hævde den Enkeltes Ret lige overfor Samfundet.

A) I en vis Forstand er Sætningen berettiget:

- a) rent fysisk betragtet er jeg mig selv nærmest; jeg kan ikke kjende Nogen bedre end mig selv;
- b) jeg er nærmest til at søge og varetage mine egne Interesser;
- c) min egen Personlighed maa være mig vigtigere end Andres, fordi dens Udvikling nærmest paahviler mig selv. Jeg skal udvikle min Selvstændighed og ikke blot være et Exemplar af Slægten.

- B) Men Sætningen misforstaas, naar den træder i Egenkærlighedens Tjeneste, saa at jeg kun søger mit Eget, og
- a) jeg forsømmer da let mine Pligter mod Næsten (Broderkærlighed, Hjælpsomhed, Tjenstagtighed o. s. v.)
 - b) og mine Pligter mod Samfundet, der har Ret til at fordrer, at jeg ogsaa skal arbejde i dets Tjeneste,
 - c) og jeg glemmer let at leve for højere Formaal end dette Livs, naar de kræve Møje og Forsagelse af mig.
- C) Opfatte vi Sætningen urigtig og gjøre den til Princip for vort Liv og vor Handlemaade, blive vi let
- a) egenkærlige, sneverhjernede og hovmodige,
 - b) daarlige Medlemmer af Samfundet,
 - c) forsømme at arbejde for noget Højere end denne Tilværelse og blive irreligiøse,
 - d) overvurdere den Enkeltes Betydning. Der er Meget, som vi alle skulle bøje os for, om det end ikke er os behageligt.
- D) Opfattes Sætningen rigtig, vil den lære mig:
- a) at sørge omhyggelig for min egen Udvikling, Opdragelse og hensigtsmæssige Uddannelse,
 - b) at udvikle hos mig Selvstændighed, saa at jeg ikke gjør mig afhængig af eller stoler for meget paa Andre,
 - c) ikke at svigte mig selv men hævde min Ret.
- Vi skulle da ikke glemme, at Enhver er sig selv nærmest, men heller ikke, at Andre ere os meget nær og kunne gjøre berettigede Krav til os gjældende.

XXIII.

Hvilken gavnlig Indflydelse kan Theatret have paa Publikum?

Skuespil vare alt kjendte i Oldtiden og have til enhver Tid udøvet stor Tiltrækning. Staterne have ogsaa paa forskjellig Maade understøttet Theatrene; det maa have sin Grund i, at man har ment, at Theatret kan have en gavnlig Indflydelse paa Folket ikke blot med Hensyn til at more det men ogsaa ved at more det paa en gavnlig Maade.

- a) Theatret udvikler Folkets æstetiske Sans, Sansen for det Skjønne og Poesi:
 - 1) Digterværkerne stilles levende og anskuelig frem for Tilskuerne og gjøre et dybere og varigere Indtryk paa dem ved at opføres;
 - 2) Theatret fremkalder Digterværker og tager meget Andet, hvis Formaal er det Skjønne, i sin Tjeneste, f. Ex. Musik, Dans, Malerkunst, og hjælper til at udvikle Folks Sans herfor;
 - 3) idet det udvikler Folkets Skjønhedssans, bidrager det til at forfine dets Sæder og gjøre det modtageligt for andre end rent sanselige Nydelser.
- b) Theatret kan ogsaa gavne i moralsk Henseende. Det afspejler Livet med dets forskellige Forhold og fremstiller forskellige menneskelige Charakterer og kan derved bidrage til at udvikle saavel vor Verdenskundskab som vor Menneskekundskab. Ofte kunne vi paa Scenen gjenkjende Træk af vort eget Væsen og derved ledes til Selvkundskab.
- c) Det skaffer os en sund Nydelse — aandelig Virksomhed og Nydelse gaa her Haand i Haand — og kan afholde os fra mindre gavnlige Forlystelser.

d) Endelig kan det ogsaa ligefrem belære, idet det ofte fører os ind i Begivenheder og fremstiller for os klare Billeder af Fortidens Sæder, som vi maaske ellers ikke vilde være blevne bekendte med.

Den gavnlige Indflydelse af Theatret er rigtignok afhængig af, at det bestyres godt og raader over gode Kræfter saavel blandt Digtere som blandt Skuespillere; daarlige Theatre kunne derfor gjøre megen Skade. Theatrets Opgave bør da optages med Alvor og Samvittighedsfuldhed, og det er derfor ikke uden Grund, at vor Nationalscene har den bekendte Overskrift.

XXIV.

Hvorfor elske vi vort Modersmaal?

At vi gjøre det, turde være en Kjendsgjerning for de allerfleste Menneskers Vedkommende, men Kjærligheden er stundom ubevidst; Kjærlighed til Modersmaalet hører med til Fædrelandskjærligheden og har væsentlig Betydning for Nationaliteten og dens Bibeholdelse.

- a) Sproget er ikke noget Tilfældigt; det er begrundet i Folkecharacteren og dennes ejendommelige Udvikling;
- b) Sproget er Tankens Udtryk; Tanken og dens Udtryk kunne ikke skilles. Da vort Modersmaal er os naturligt og stemmer bedst med vor Folkeindividualitet, er det det bedste Middel til at udtrykke vore Tanker klart og træffende;
- c) Modersmaalet er hjemligt og er et Baand mellem Landsmænd;
- d) det er det første, vi lære, og vor første Lærdom modtages gennem det;

e) det er vore Kjæres Sprog og det Sprog, i hvilket der først og fyndigst er talt til vort Hjerte.

Det følger af sig selv, at vi ved Modersmaalet ikke blot forstaa det Lands Sprog, i hvilket vi ere fødte, men det Sprog, vi fra Barndommen af have lært. Føres jeg i en tidlig Alder til Steder, hvor jeg kun hører et fremmed Sprog, vil dette blive mit Modersmaal, og det oprindelige glemmes.

XXV.

Kundskab er den bedste Rigdom.

Man tænker i Almindelighed ved Rigdom paa Overflødighed af timeligt Gods, men man kan dog ogsaa være rig paa Andet. Rigdom paa jordisk Gods kan, rigtig anvendt, virke meget Godt, men denne Rigdom er ikke den bedste, thi

- a) vi kunne let miste den, f. Ex. ved Uheld; mange rige Mennesker ere blevne fattige uden egen Skyld;
- b) ofte er den ikke selverhvervet, men vi have faaet den uden Anstregelse; derfor have vi ikke den Glæde af den, som vi have af det, vi ved egen Flid have opnaaet;
- c) ofte er Rigdommen erhvervet paa en slet Maade og medfører derfor Samvittighedsnag; den kan i alt Fald erhverves ved slette Midler;
- d) den kan let misbruges til Skade for os selv og Andre og gjøre os til Mammonstrælle.

Naar vi i Modsætning til Rigdom paa Penge og Gods kalde «Kundskab» den bedste-Rigdom, er Grunden dertil:

- a) at den er selverhvervet, og Erhvervelsen deraf har udviklet vore Evner og Kræfter;

- b) at den ikke kan berøves os ved Uheld og Ran;
- c) at den tildels sikrer os mod Armod; ja, Kundskaber kunne endog erhverve os Rigdom;
- d) at den ikke saa let kan misbruges, idet den Dannelse, vi ved Kundskaberne erholde, vil sikre os mod at misbruge dem;
- e) at den langt mere end Penge og Gods kan forskjønne Livet:

- 1) den Kundskabsrige kan udrette Mere end den Uvidende og faar en større Virkekreds for sine Evner til Gavn for sig og Andre;
- 2) Kundskaber vække og nære Sansen for ædlere Glæder og skaffe os Nydelser, som den Uvidende ikke kan forskaffe sig;
- 3) de beskytte os mod Lediggang og Kjedsomhed;
- 4) de skaffe os vore Medmenneskers Agtelse.

Derfor er Kundskab den Rigdom, hvorefter vi fortrinsvis skulle stræbe, og den kan for en stor Del erhverves, naar vi kun selv ville.

XXVI.

Hvorvidt bør man agte paa Andres Omdømme?

Da vi leve i et Samfund, hvori vi ikke kunne undgaa at komme i Berøring med andre Mennesker, er det en Selvfølge, at de ogsaa maa kunne være istand til at indvirke paa vore Forhold. Deres Omdømme, hvorved vi forstaa den Dom, de fælde om vor Personlighed, vore Ord og Gjerninger, kan derfor ogsaa få sin Betydning for os.

- A) I en vis Forstand skulle vi altid agte paa Andres Omdømme, nemlig i den Forstand, at vi lægge Mærke

til det og prøve dets Berettigelse. Derved ville vi komme til Selvprøvelse og en nøjagtigere Selverkjendelse, lære de andre Sider at kjende, hvorfra en Sag kan ses, og saaledes maaske komme til en rigtigere og klarere Bedømmelse af den, opdage Fejl hos os selv o. s. v. Selv om vi ikke kunne give de Andre Ret i Et og Alt, vil en Betragtning af deres Omdømme kunne gavne.

- B) Tage vi derimod «agte paa» i den Betydning: «at følge og rette sig efter», kan der være Spørgsmaal om, hvorvidt vi skulle gjøre dette,

- a) thi ofte dømme Menneskene urigtig af Mangel paa den rette Kundskab eller paa Grund af Misforstaaelse;
- b) ofte lade de sig paavirke af egenkærlige Aarsager og slette Bevæggrunde (f. Ex. af Misundelse);
- c) mine Handlinger og min hele Færd skulle stemme med min Samvittighed, men denne kan ikke rette sig efter Andres Omdømme.

Man bør aldrig letsindig trodse Folks Omdømme,

- a) thi det kan ikke blot skade mig selv men ogsaa min Gjerning;
- b) det kan bidrage til, at jeg taber mine Medmenneskers Tillid og Agtelse;
- c) det kan berøve mig Andres Hjælp, som jeg ikke kan undvære.

Jeg skal da agte paa Andres Omdømme men ikke gjøre mig til en Slave af det og huske paa, at man bør adlyde Gud mere end Menneskene, og at det er Guds Røst, der taler til mig i min Samvittighed.

XXVII.

Hvori har Forlystelsessyge sin Grund, og hvorledes kan den modarbejdes?

Man kalder ikke den «forlystelsessyg», der sætter Pris paa at more sig og nyder Morskaben med Glæde, men den, der kun higer efter Fornøjelser, sætter dem over Alt, lever og aander kun i Fornøjelser og sætter det: «at forlyste sig», som Livets højeste Formaal.

Grunden til Forlystelsessyge kan være:

- a) en forsømt Opdragelse, idet Vedkommende ikke har lært at arbejde og ikke er bleven vænnet til Alvor og Udholdenhed og til at bruge sine Kræfter;
- b) Lediggang, Letsindighed og Ustadighed;
- c) Rigdom, Forførelse; tilsidst bliver Forlystelsen en Vane;
- d) stundom kan Sorg være det, som først kaster En ind i Forlystelsens Hvirvel; man søger Adspredelse og Glemsel, og tilsidst kan man ikke undvære Forlystelsen.

Forlystelsessyge kan modarbejdes:

- a) ved at betænke det Taabelige deri. Nydelsen bliver mindre og mindre, idet man overmættes, og den mildner i Virkeligheden ikke Sorgen, om vi end kunne glemme denne et Øjeblik;
- b) ved at lægge Mærke til den skadelige Virkning, Forlystelsessygen har; den opslider vore Kræfter og hindrer vor Uddannelse;
- c) ved at betænke det Uchristelige deri. Vi skulle arbejde for os selv og Andre; Livets Formaal er ikke udelukkende Nydelse;
- d) ved at se hen til Arbejdsomheds Værd (Selvtilfredshed, Glæden over at kunne udrette noget

Nyttigt og overvinde Hindringerne) samt betænke, hvorledes Fornøjelser vinde i Tilløkkelse ved at nydes med Maadehold.

Der hører Kraft til at gjøre det første Skridt for at bekæmpe Forlystelsessygen. Man bør da undgaa forførende Selskab og Forlystelsessteder og efterhaanden vænne sig til alvorlig Anstrengelse.

XXVIII.

Hvoraf kommer det, at man er tilbøjelig til at bedømme Andre anderledes end sig selv?

Det er naturligt, at vi danne os en Mening om de Mennesker, vi komme i Berøring med, men vi maa være forsigtige i denne Bedømmelse, thi det er vanskeligt for os at være fuldkomment retfærdige, og vi ere tilbøjelige til at bedømme Andre anderledes end os selv.

Grundene hertil ere:

Betingelserne for Bedømmelsen af Andre og af os selv ere forskellige, saa at vi med den bedste Villie dog ikke kunne bedømme Andre og os selv efter samme Maalestok,

- 1) thi Andre kan man kun bedømme efter deres Ord og Handlinger; vi kjende ikke deres Bevæggrunde;
- 2) Andre bedømme vi efter den Livsanskuelse, Opdragelse o. s. v., vi selv have faaet, — altsaa fra vort og ikke fra deres Standpunkt;
- 3) vor Bedømmelse af Andre bliver kun stykkevis, fordi vort Kjendskab til dem ogsaa er et saadant.

Ofte bedømme vi Andre anderledes (strengere eller mildere) end os selv paa Grund af vore Fejl. Vi bedømme dem strengere:

- a) af Egenkærlighed og Mangel paa Kjærlighed til Næsten,
- b) for at skade dem og paa deres Bekostning hæve os selv.

Sjeldnere bedømmer man Andre mildere end sig selv paa Grund af:

- a) for stor Strenghed mod sig selv,
- b) en overdreven Godmodighed,
- c) Ligegyldighed for Andres moralske Tilstand,
- d) Stolthed, idet man betragter sig som Andre overlegen og derfor stiller større Fordringer til sig selv; hvad Du kan være bekjendt, kan jeg ikke.

Man maa ikke stole for meget paa sin Bedømmelse af Andre men altid huske paa, at den kun har betinget Gyldighed.

XXIX.

At vise, hvori „Luxus“ har sin Grund, og hvilke dens Virkninger ere.

Man gør opmærksom paa, at, hvad der hører til Luxus, ikke er det Samme til alle Tider og for alle Mennesker. Meget af, hvad man for hundrede Aar siden henregnede til Luxus, er nu Nødvendighedsartikler. Til Luxus henregnes alt det, som ikke er nødvendigt for os til at føre et Liv, som svarer til Tidens Udvikling og vor Dannelse og vore Forhold.

A) Luxus kan have sin Grund i:

- a) den fremskridende Dannelse og Kultur, der

stedse gør større Fordringer til Livet, til dets Bekvemmelighed og dets Nydelser,

- b) Skønhedssansens Udvikling,
 - c) Lysten til noget Nyt; «Forandring fryder».
- B) Med Hensyn til Virkningerne af Luxus kunne disse baade være gavnlige og skadelige; det kommer for den Enkelte an paa, hvorledes han opfatter Luxus, om kun som et Middel for Livet eller som Livets Formaal. Som gavnlige Virkninger kunne nævnes:
- a) den bidrager til at fremme Kunst og Industri; hermed staa Handel og Kunstflid i Forbindelse;
 - b) den bidrager til at forskjønne Livet og mangfoldiggjøre og forfine Nydelser;
 - c) den udvikler Erhvervsflid, thi Luxus koster Penge;
 - d) den kan gennem Smagens Udvikling bane Vej for en højere Dannelse.
- C) Men Luxus kan ogsaa have skadelige Virkninger, naar den opfattes urigtig:
- a) den kan virke til, at Livets Formaal forfejles, naar det opfattes som kun bestaaende i Nydelse og Velvære,
 - b) at Slægten forkjæles, saa at den ikke kan taale Anstrengelser og Nød;
 - c) den kan udvikle forskellige Laster (f. Ex. for at kunne tilfredsstille Lysten til Luxus) og i Almindelighed raffinere Lasterne, hvorved disse blive mere tiltrækkende og i Virkeligheden større;
 - d) den kan frembringe Overmættelse og Livslede, samt hvad dermed staaer i Forbindelse.
- Skjønt «Luxus» kan have skadelige Virkninger, bør den dog ikke fordømmes, naar den kun opfattes og

bruges paa rette Maade. De skadelige Virkninger af den ere altid Følger af dens Misbrug.

XXX.

Hvilke Hensyn bør lede vort Valg af æsthetisk Lektüre; hvorledes skulle vi ret nyde den, og hvad Gavn kunne vi høste af denne Læsning?

De Fleste finde Behag i Læsning af æsthetiske Skrifter, men Mange kunne ikke angive anden Grund dertil end den, at det morer dem. De have ikke gjort sig det klart, hvad Gavn de kunne have af denne Læsning foruden Morskaben, og i Valget af den ere de ofte højst vilkaarlige.

A) Hvilke Hensyn bør lede os i Valget af æsthetisk Lektüre?

- a) Hensynet til, at Værket er sandfærdigt, ikke i den Forstand, at det indeholder en sandfærdig Beretning om virkelige Begivenheder, men at det har indre Sandhed (sand Skildring af Tiden, Menneskene og deres Forhold, Omgivelserne o. s. v.);
- b) Hensynet til, om der gaar en moralsk Verdensanskuelse gennem Værket;
- c) om det indeholder noget Skjønt og Opløftende;
- d) om det er godt skrevet, klart og træffende, ikke trætter ved Læsningen men tværtimod er underholdende.

B) Hvorledes skulle vi ret nyde denne Læsning?

- a) Ved ikke iltomt at gennemjage Skriftet, saa at vi glemme Udførelsen for Opfindelsen;
- b) ved ikke at betragte æsthetisk Lektüre som Noget,

der kan nydes, naar Sjælen er træt og sløvet, men som Noget, der har væsentlig Betydning i sig selv, ikke blot er et Middel til Adspredelse;

- c) ved at stræbe efter at leve sig ind i det æsthetiske Værk, sætte sig ret ind i Situationen, leve med Tiden og Personerne, føle med Digteren;
 - d) ved at anvende det vundne Udbytte paa sig selv, sine Omgivelser og sin Tid.
- C) Det Gavn, vi skulle have af denne Læsning, bestaar i:
- a) at vor Menneskekundskab og Verdenskundskab udvikles;
 - b) at vi i flere Retninger kunne belæres f. Ex. ved Skildringer af forsvundne Tiders Forhold, omhyggelige Charakterskildringer o. s. v.;
 - c) at vi beriges med Tanker og Anskuelser;
 - d) at vi underholdes paa en gavnlig Maade.

Det Gavn, vi kunne have af at læse æsthetiske Skrifter, er da ikke ringe, men vi maa være omhyggelige i vort Valg af denne Læsning, thi, som gode Værker kunne gavne, kunne ogsaa de slette skade.

XXXI.

Hvad udfordres til sand Dannelse, og hvorledes skulle vi stræbe efter at opnaa den?

Vi tænke her paa, hvad man kalder almindelig Dannelse, ikke Fagdannelse. Man er enig om at anse Dannelse for noget Godt men ikke om, hvad der udfordres, forat den skal være sand. Nogle lægge for megen Vægt paa det Ydre; Andre overse det aldeles, og atter Andre forvekle enkelte Momenter i den sande

Dannelse (f. Ex. Anstand, Kundskaber) med denne Dannelse selv.

A) Hvad udfordres der til sand Dannelse?

a) Med Hensyn til det Ydre: Legemets Uddannelse til Kraft og Smidighed (at altsaa det Klodsede undgaas), samt til Værdighed og Anstand (saa at man undgaar det Kejtede).

b) Med Hensyn til det Indre:

1) Uddannelse af Følelsen og dermed Smagen, saa at Vedkommende kan opfatte og vurdere det Gode og Skjønne, hvor det fremtræder, og fatte Afsky for det Modsatte;

2) Uddannelse af Tænkeevnen, saa at man er istand til at tænke logisk og selvstændig, kan prøve for at kunne vælge;

3) Uddannelse af Villien i Retning af det Gode, saa at den bliver kraftig og ikke lader sig beherske af Andre.

c) Hele denne Uddannelse skal være harmonisk, ikke ensidig i enkelte Retninger og overfladisk i andre;

d) Dannelsen skal være virkelig, saa at den gaar over i vort Kjød og Blod og ikke er Dressur eller et ydre Paahæng;

e) endelig udfordres til sand Dannelse ogsaa en vis Grad af Kundskaber og nogen Verdens- og Menneskekundskab, samt

f) et vist Kjendskab til det selskabelige Samliv — alt dette afpasset efter de Samfundskredse, hvori man bevæger sig.

B) Denne Dannelse opnaas:

a) ved Legemsøvelser: Gymnastik, Dans o. s. v.,

saa at man er Herre over sine Lemmer og deres Brug,

b) 1) ved Selvprøvelse og Selvtænkning,

2) ved Studium; man søger at tilegne sig Alt, hvad der kan uddanne vor Aand,

c) ved Deltagelse i det selskabelige Liv i dannede Kredse,

d) ved Iagttagelse af det dannede Livs Former og Bestræbelse for at opnaa Selvbeherskelse.

XXXII.

At vise, hvorledes Ensomhed baade kan virke skadelig og velgjørende paa Sindet.

Den Virkning, som Ensomhed kan have paa Sindet, kan være meget forskjellig og er tildels afhængig af den Enkeltes Karakter og af Grunden til Ensomheden. Den kan have sine gavnlige og sine skadelige Følger og kan som Følge deraf til sine Tider være at anbefale, medens man til andre Tider skal undgaa den.

A) Ensomheden kan virke gavnlig:

a) ved at give os Lejlighed til at samle os og vende Blikket indad. Verdenslivet distraherer. Ensomheden kan da hjælpe os til Selvprøvelse og Selvopdragelse og give os Lejlighed til uforstyrret Arbejde;

b) ved at skjænke os Fred og Ro, idet den river os bort fra Verden og dens Sorger, dens Smaaligheder og Kampe; Lidenskaberne dæmpes; Ærgjerrighed tæmmes;

c) ved at lære os at skjønne paa Samfundslivets Goder, naar vi føle Savnet af dem;

d) ved at bidrage til at gjøre os religiøse; vi ere ene med Gud og vor Samvittighed; den Tankeløse lærer Eftertanke, den Letsindige Alvor.

B) Men den kan ogsaa virke skadelig:

a) ved at gjøre os indesluttede i os selv, saa at vi kun gruble over og tænke paa os selv; derved blive vi ensidige og indskrænkede;

b) ved at berøve os Lejlighed til at erhverve Menneskekundskab og Verdenskundskab, hvilket har Indflydelse paa vor hele Opfattelse af Livet og os selv;

c) ved at bringe os til at glemme at søge Lejlighed til at gavne vore Medmennesker; vi blive let egoistiske, kjærlighedsløse og menneskesky; vi forsømme vore Samfundsplichter;

d) ved at gjøre os tungsindige; vi trænge alle til Adspredelse.

Ensomhed til en Tid eller til visse Tider er sikkerlig gavnlig for os; Eneboerlivet i Oldtiden og Middelalderen havde næppe gavnlige Følger.

XXXIII.

Om de Spørgsmaal: „Hvad er han?“ og „hvordan er han?“

Det er naturligt, at man skaffer sig Underretning om de Mennesker, man kommer i Forhold til eller interesserer sig for. Derfor kan man have Grund til at ønske ovenstaaende Spørgsmaal besvarede. I nær Forbindelse med Spørgsmaalet: «Hvad er han?» staar ofte Spørgsmaalet: «Hvem er han?» da jeg undertiden

ved at fåa at vide, hvem han er, ogsaa kan fåa Svar paa, hvad han er.

A) Hvad er han?

Svaret herpaa kan:

a) orientere mig med Hensyn til Vedkommendes Dannelse, navnlig den specielle (Juristen, Præsten, Lægen, Handelsmanden o. s. v.),

b) give mig Underretning om Vedkommendes Interesser,

c) for en Del oplyse mig om den Omgang, Vedkommende har, og det Liv, han fører,

d) give mig Oplysning om forskellige Egenskaber, han maa være i Besiddelse af for at kunne udfylde sin Stilling.

B) Ulige vigtigere men vanskeligere at fåa besvaret er Spørgsmaalet: «Hvordan er han?»

Ved Besvarelsen skulde jeg fåa at vide:

a) hvorledes Vedkommende er begavet af Naturen, og hvorledes han har sørget for sin Uddannelse;

b) hvorledes hans Karakter er beskaffen (Villiens Retning, det personlige Værd);

c) hvordan hans Verdensanskuelse er, og i hvilket Forhold han staar til sine Medmennesker;

d) hvordan han er i Forhold til Gud.

Ved det sidste Spørgsmaals Besvarelse faar jeg altsaa Underretning om Vedkommendes hele Personlighed. Medens det med Hensyn til den løsere Omgang ofte kan være tilstrækkeligt at vide, hvad han er, maa det være af største Betydning for mig at fåa at vide, hvordan den er, som jeg skal træde i nærmere personligt Forhold til, i et saadant, der kræver Venskab, Kjærlighed, Tillid og Trofasthed.

Den største og vigtigste Betydning har det: «hvordan han er», thi

- a) Stand og ydre Stilling ere ofte afhængige af ydre Forhold eller Noget, som ikke beror paa mig selv;
- b) Personligheden kan bevares ren og ædel i de fo skjelligste Livsstillinger;
- c) af, «hvordan han er», afhænger Menneskets egentlige Værd.

XXXIV.

Bagtalelse.

At snakke løst og fast om sin Næste, kort sagt Sladder, har til enhver Tid hørt til Menneskeslægtenes Skrøbeligheder. Sladder er dog forskjellig fra Bagtalelse, thi den drejer sig som oftest kun om Ubetydeligheder, kan være halvt ubevidst og behøver ikke at fremgaa af en ond Villie. Bagtalelsen angriber Næstens gode Navn og Rygte, er behæftet med Løgn og sker hemmelig.

A. Grundene til Bagtalelse:

- a) Misundelse og Lyst til at nedrive det Gode, der da synes at komme Bagtaleren nærmere (Egenkjerlighed — Misanthropi);
- b) Lyst til at hæve sig selv og synes bedre ved at laste Andre; man udtaler ved Bagtalelsen sin Afsky for Lasten og sine ædle Principer;
- c) Smiger, naar jeg bagtaler Ens Uvenner eller Modstandere;
- d) Had og det faste Forsæt at skade Næsten.

B. Maaden, hvorpaa Bagtalelsen ytrer sig:

- a) ved en ironisk Fremstilling af Vedkommendes

Handlinger og Bestræbelse for at forringe deres Værd og Betydning,

- b) ved at tillægge Vedkommende slette Bevæggrunde,
- c) ved at udbrede løgnagtige Fortællinger om Andre, skjønt man véd, at de ere løgnagtige, eller i alt Fald har Grund til at tro det,
- d) ved selv at lave og udbrede saadanne løgnagtige Fortællinger.

C. Følgerne for den Bagtalte kunne være:

- a) at han uforskyldt mistænkes,
- b) at han tilsidesættes og forurettes,
- c) at han mister sit gode Navn og Rygte, hvoraf materielt Tab ofte kan være Følgen.

D. Bagtaleren fortjener Foragt:

- a) paa Grund af det Ukjærlige og Uchristelige i hans Færd;
- b) han er en Løgner, thi al Bagtalelse indeholder Løgn;
- c) han er fej.

E. Bagtaleren vil heller ikke undgaa sin Straf:

- a) hans Samvittighed vil engang vaagne;
- b) han vil føle det Tomme og Utilfredsstillende ved et Arbejde i Løgnens Tjeneste;
- c) han bliver let mistroisk; han frygter selv Bagtalelsen og kommer let til at staa ene og kjærlighedsforladt.

Bagtaleren er en farlig Gjest i Samfundet; han udsaar Gift og er vanskelig at afsløre. Man maa være forsigtig med at tro, hvad der siges om Folk, og endnu mere med at udbrede det; ellers tjene vi Bagtalelsen og med den Løgneren og Nederdrægtigheden.

XXXV.

Hvilke Hensyn bør lede os i vor Bedømmelse af Andre?

Vi kunne ikke Andet end danne os en Mening om de Mennesker, som vi komme i Berøring med, og som vi have nogen Interesse for. Men vi maa ikke fælde nogen overilet Dom over dem og skulle stræbe efter, at vor Bedømmelse af dem bliver retfærdig.

Hvilke Hensyn bør da lede os i denne Bedømmelse?

A. Med Hensyn til os selv:

- a) Hensynet til vort ufuldstændige Kjendskab til vore Medmennesker; vi kunne ikke se ind i deres Hjærte og kjende deres Bevæggrunde; vi maa da erkjende, at vor Dom er usikker;
- b) Hensynet til vor egen Ejendommelighed; Noget kan stille sig anderledes for os end for Andre, men vi kunne ikke fordre, at disse skulle rette sig efter vor Opfattelse;
- c) Hensynet til det Forhold, hvori vi staa til den Paa-gjældende; vor Bedømmelse skal være upartisk.

B. Med Hensyn til den, som bedømmes:

- a) skulle vi huske paa, at vi kun kunne bedømme Ordet og Handlingen saaledes, som de vise sig for os; kjendte jeg Motiverne, vilde maaske min Bedømmelse blive en anden,
- b) tage Hensyn til Vedkommendes ydre Forhold; Tidsalderen, Omgivelserne, de Omstændigheder, under hvilke en Handling foretages, maa fåa Indflydelse paa vor Bedømmelse,
- c) tage Hensyn til Vedkommendes Anlæg og Evner, forsaavidt vi kunne kjende dem, hans Livsudvikling, Opdragelse og deraf følgende Dannelse, hans Temperament og Karakter,

d) tage Hensyn til, at Handlingen, som er Grundlaget for min Bedømmelse, ofte kan have uberegnelige Følger,

e) ikke glemme den almindelige christelige Kjærlighed og ikke lade vore egne Lidenskaber have Indflydelse paa vor Bedømmelse.

Vi maa være forsigtige med vor Bedømmelse og aldrig glemme, at den kun har en højst betinget Gylighed.

XXXVI.

Hvad er det, der giver en Fornærmelse dens Betydning, og hvorledes skal den Fornærmede forholde sig lige overfor Fornærmelsen og Fornærmeren?

Man kan ikke sikre sig mod Fornærmelser; vi kunne ikke i den Grad beherske vore Medmennesker, at de ikke tør vove at tilføje os dem, og enhver af os har sit Sted, hvor han kan saares. Men jeg kan modtage Fornærmelsen og opfatte den paa forskjellig Maade.

A. Hvad er det, der giver en Fornærmelse dens Betydning?

- a) Hvorvidt den fra den Fornærmedes Side er uforskyldt, og jo mere krænkende den er;
- b) hvorvidt den bibringes med Kunst (paa den mest saarende Maade); den raa Fornærmelse er ikke den mest saarende;
- c) jo mere det umuliggjøres mig at forsvare mig mod den;
- d) jo mere Fornærmelsen fra Fornærmerens Side er beregnet og tilføjat med Overlæg;

e) jo mindre Grund der er til at vente en Fornærmelse fra den Kant.

B. Med Hensyn til Fornærmelsen skal jeg

a) søge at drage Nytte af den og derved berøve den Noget af dens Braad

1) ved at undersøge og anerkjende den Skyld, jeg selv maatte have i Fornærmelsen,

2) ved at benytte den som et Middel til Selvopdragelse, altsaa erkjende dens muligvis relative Berettigelse,

3) ved at lære af den Forsigtighed og Menneskekundskab,

b) ikke ruge over den som en Gjenstand for Hævn.

C. Lige overfor Fornærmeren skal jeg

a) ikke søge Erstatning ved taabelig Gjengjæld eller andre uheldige Midler (f. Ex. Duel),

b) med Rolighed forsvare mig med Hensyn til de urigtige Anskuelser, der maatte ligge til Grund for den,

c) med Alvor vise Fornærmeren tilrette med Hensyn til det Ukjærlige og Usømmelige, der er i at fornærme Andre,

d) vise en værdig Optræden, der kan bringe Fornærmeren til at skamme sig.

Det er ikke let at bære en Fornærmelse paa rette Maade; der høre baade Selvfølelse og Selvbeherskelse til, men, jo mere vi kunne gjøre det, desto mere straffe vi Fornærmeren paa rette Maade, og jo mindre opnaar han Hensigten med sin Fornærmelse.

XXXVII.

Hvilke Hensyn bør man tage, naar man giver sit Ord, og tør man bryde det?

«Et Ord et Ord, en Mand en Mand» er et gammelt Ord, der betyder, at Ordet skal holdes, og det er en almindelig anerkjendt Sætning i det borgerlige Liv. Med Rette betragter man ogsaa Ordholdenhed som en betydningsfuld Pligt, uden hvis Opfyldelse den gjen-
sidige Tillid vilde rokkes. Man bør derfor være varsom med at give sit Ord, hvadenten man ved dette Ord lover Noget eller forsikrer Noget.

A. Hvilke Hensyn bør man tage, naar man giver sit Ord?

a) Hensyn til, om det, man giver sit Ord paa eller lover, virkelig forholder sig saaledes eller er Noget, man med frelst Samvittighed kan love (al Letsindighed og Tankeløshed undgaas);

b) Hensyn til, om jeg er istand til at kunne holde mit Ord, om ikke ydre Omstændigheder eller andre Krav kunne gjøre mig det umuligt;

c) Hensyn til, om ikke det givne Ord kommer i Strid med andre (højere) Pligter;

d) Hensyn til, om Sagen eller Personen virkelig fortjener, at der overhovedet gives noget Ord;

e) desuden maa man bestræbe sig for ikke at lade sig skuffe af Skindet eller overliste og overraske af Andre.

B. Man maa altsaa være forsigtig, med at give sit Ord, men trods dette kan man dog komme i Forlegenhed. Skal man da aldrig give sit Ord? Jo, thi Sagens og Personens Interesse kan kræve det. Kan Ordet da nogensinde brydes? Nogle sige Nej, thi,

- a) om vi end selv skulle lide nok saa Meget ved, at vi holde vort Ord, er det bedre, end at Andre skulle skuffes af os;
- b) kommer det givne Ord i Strid med andre Pligter, da forsøm disse, og hold dit Ord.

Hertil skal dog bemærkes:

- a) vistnok bør ikke Hensyn til egen Fordel bestemme os til at bryde vort Ord,
- b) men i Strid mellem Pligter bør den højeste varetages; den anden er da ikke mere Pligt;
- c) Tidsforholdene eller ydre Omstændigheder kunne bevirke, at Opfyldelsen af det givne Ord vilde have en helt anden Virkning end den tilsigtede;
- d) en forandret Anskuelse (ikke af Vankelmodighed eller for egen Fordels Skyld) kan gjøre mig det umuligt med frelst Samvittighed at holde mit Ord;
- e) den, der har modtaget Ordet, kan gjøre sig uværdig til, at det holdes.

Min Samvittighed maa i hvert enkelt Tilfælde bestemme min Handlemaade, ikke andre Hensyn.

XXXVIII.

Tænk paa din Fremtid, men skjælv ikke for den!

Det er et gammelt Ord, at vi skulle lade hver Dag have Nok i sin Plage, og Fornuften maa ogsaa erkjende, at det er taabeligt saavel at lade Tankerne ruge over Fremtiden som ogsaa at gjøre for sikre Beregninger for dens Vedkommende, thi vi kunne dog aldrig vide, hvad den vil bringe. Men derfor skulle vi ikke lade være at tænke paa den; i flere Henseender arbejde vi jo dog for den.

- A. Tænk paa din Fremtid i den Forstand,
 - a) at Du uddanner Dig til i den at virke i dit Kald og arbejde for den;
 - b) at Du lærer hverken at ødsle med dit Gods eller med dine Kræfter, at de kunne strække til;
 - c) at Du er fattet paa, hvad den kan bringe Dig, og ikke uforberedt skal overraskes af den;
 - d) at du erindrer, at den er Høstens Tid;
 - e) at Du søger, saavidt det staar til Dig, at gjøre den saa heldbringende for Dig som muligt.

B. Men skjælv ikke for den, thi

- a) derved skaffer Du Dig ofte unødvendige Bekymringer;
- b) derved viser Du Mangel paa Mod og Tillid til Gud;
- c) derved gjør Du Dig ofte uskikket til at modtage den paa rette Maade, naar den kommer, eller undlader at handle, medens det er Tid;
- d) derved forspilder Du Dig Øjeblikkets Nydelse og Ro.

Du er vel ikke Herre over Fremtiden og véd jo heller ikke, hvor lang den bliver for Dig, men, arbejder Du paa fornuftig Vis for den, har Du, om end dine Planer ikke lykkes, den Trøst at have gjort, hvad Du kunde.

XXXIX.

Hvilken Indflydelse kan en forseemt eller forsejlet Opdragelse have paa Ens fremtidige Liv?

Skjønt et Menneskes medfødte Evner have en stor Betydning, og Mangelen af saadanne ikke kan erstattes

ved Opdragelse, er denne dog af stor Vigtighed, idet en god Opdragelse kan vække slumrende Evner og udvikle dem, lærer os at bruge dem paa rette Maade og gjør os til Herre over dem. Den Opdragelse, vi have nydt, faar altid stor Indflydelse paa vort Liv.

A. Hvad er en forsømt og forfejlet Opdragelse?

a) Opdragelsen er forsømt,

- 1) naar Tiden og Lejligheden til at opdrage ikke er benyttet;
- 2) naar den ikke bruger Vedkommendes Evner;
- 3) naar den er for eftergivende paa Grund af Svaghed og Kjæleri, og man gaar paa Akkord med sin Opdragelse, nedstemmer de berettigede Fordringer.

b) Opdragelsen er forfejlet,

- 1) naar den er Dressur (kuer Aanden, gjør Folk til Maskiner);
- 2) naar den er for fri og ubunden og hensynsløs;
- 3) naar den udarter til sygelig Omhyggelighed;
- 4) naar den ikke tager tilbørligt Hensyn til dens Ejendommelighed, der skal opdrages.

B. Følgerne for Livet af en saadan Opdragelse kunne være

a) for Individet selv:

- 1) han faar ikke den Udvikling, han ifølge sin Natur kunde modtage, og naar derfor ikke saa vidt som ellers;
- 2) han kan ikke benytte sine Evner med Frihed, føler Trykket af noget Forkert, Uharmonisk og bliver ikke tilfreds med sig selv;
- 3) han kommer til at mangle Selvtillid og bliver usikker i sin Færd;

4) han bliver ikke saaledes paaskjønnet af Andre, som han ellers vilde blive;

b) for Samfundet:

- 1) han bliver ikke saa nyttigt og brugbart et Medlem af det, som han ellers kunde være bleven;
- 2) han kan skade Samfundet, naar den forsømte eller forfejlede Opdragelse leder ham til at misbruge sine Evner og Anlæg;
- 3) han bliver heller ikke det for de af sine Medmennesker, han kommer i nærmere Berøring med, som han kunde og burde være.

Opdragelsen er da en alvorlig Sag, som ikke kan taale Misgreb, og vi maa paaskjønne det, naar vi selv have modtaget en god Opdragelse. «Vel født er nok en Trøst, men bedre vel opdragen.»

XL.

Hvad forstaaes ved Overtro; hvorledes fremkomme overtroiske Anskuelser, og hvorledes skulle de modarbejdes og besejres?

Overtro er desværre langt mere udbredt, end man skulde tro, og de overtroiske Anskuelser ere vanskelige at udrydde, naar de have faaet Indpas. Virkningerne af Overtroen ere sørgelige; den har hæmmet Videnskabelighed, og mange Mennesker have maattet lade Livet for den. Den Overtroiske lever i Frygt og paa-lægger selv sin Aand Lænker.

A. Man har sagt: «den Overtroiske tror for Meget, den Vantro for Lidt», men denne Bestemmelse er ikke klar. «Overtro» er en forkert Tro (læg Mærke til «over»'s Betydning i «overhørig»); den Overtroiske tror, hvor han skulde vide, ligesom den Vantro vil vide det, han skal tro.

B. De overtroiske Anskuelse kunne opstaa:

- a) paa Grund af Tidsalderens og den Enkeltes mangelfulde Oplysning og Optragelse; den aandelig Forkuede bliver let overtroisk;
- b) paa Grund af en levende Indbildningskraft, forbunden med en Lyst til at se noget Overnaturligt og Underfuldt allevegne;
- c) paa Grund af Mangel paa Mod og Evne til at undersøge, hvad der i de enkelte Tilfælde kunde lede til en overtroisk Anskuelse;
- d) paa Grund af Mangel paa sand Tro og Guds-frygt.

C. Overtroen skal bekæmpes ved

- a) Udbredelse af Kundskab og almindelig Oplysning,
- b) Befordring af sand Religiositet,
- c) ved at undgaa sygeligt Sværmeri og Hang til det Underfulde samt ved at beherske sin Indbildningskraft,
- d) ved at udvikle Selvtillid og moralskt Mod.

I vor Bestræbelse for at bekæmpe Overtroen ville vi vogte os for at henfalde til Vantro; den sande Tro bekæmper dem begge og ser i dem begge Fjender, der kunne blive farlige for den.

XLI.

Hvoraaf kommer det, at Menneskene saa ofte ere utilfredse med deres Livsforhold og Livsstilling, og hvorledes skal en saadan Utilfredshed modarbejdes?

Det er en beklagelig Sandhed, at Menneskene ofte ere utilfredse med deres Livsforhold og Livsstilling, selv naar de i saa Henseende have opnaaet, hvad de ivrigst attraaede at naaa. En saadan Utilfredshed røber Utaknemmighed og forbitrer os vort Liv.

A. Grundene til den kunne være:

- a) en vis Umættelighed og en Overvurdering af sit eget Værd; man kan aldrig faa Nok eller blive tilstrækkelig paaskjønnet;
- b) Mangel paa Kjendskab i Tide til Livsstillingens og Livsforholdenes mindre lyse Sider; — man har set dem i Fantasiens Spejl, og Virkeligheden skuffer da;
- c) Fejl hos os selv, som: Ustadighed og Lyst til Forandring, Tilbøjelighed til Tungtsindighed og pirrelig Sygelighed, Dovenskab, Misundelse;
- d) Mangel paa Nøjsomhed, Taalmodighed og sand Guds-frygt;
- e) Blindhed for de Fordele og den Lykke, vor Livsstilling kunde berede os.

B. Den kan modarbejdes:

- a) ved et omhyggeligt Valg af sin Livsstilling og sine Livsforhold, saavidt det staar til os;
- b) ved at betænke, at enhver Stilling i Livet har sine Ubehageligheder, og at vi kunde have det meget værre;
- c) ved at være beskedene i sine Fordringer til

Livet og vænne sig til Nøjsomhed, Taalmodighed og Selvfornægtelse;

d) ved at føre et arbejdsomt og ordentligt Liv.

Vi kunne selv virke Meget til vor Tilfredshed, og det lønner sig, thi derved befordre vi vor egen og vore Nærmestes Lykke.

XLII.

„Lær at kjende Dig selv!“

Denne Sætning stod over Templet i Delfi og tilfaldes en af Grækenlands syv Vise. Allerede den hedenske Oldtid erkjendte da Selvkundskabs Værd. Uden Selvkundskab kunne vi let lyve for os selv og indbilde os, at vi ere langt bedre, end vi ere.

A) For at kjende sig selv maa man kjende:

a) sit Ydre (for Dig selv kan det være en Afspejling af det Indre), at Du kan slutte Dig til, hvad Indtryk det gør paa Andre; for Mange har det Ydre og Brugen af det stor Betydning (f. Ex. for Skuespillere),

b) sine Evner, Anlæg og Talenter, fysiske saavel som intellektuelle og moralske, sine Tilbøjeligheder og Lidenskaber, Svagheder og Fortrin,

c) sine erhvervede Egenskaber, sine Dyder og sine Fejl.

B) At lære sig selv ret at kjende er svært, thi

a) man har mere Tilbøjelighed til at se kritisk paa Andre end paa sig selv;

b) Egenkjarligheden lægger os Hindringer i Vejen (Undskyldninger);

c) i lidenskabelige Øjeblikke er Selviagttagelse

næsten umulig, og da er den mest nødvendig for Selvkundskaben;

d) Forkjælelse og Smiger hindre os i en ret Bedommelse af os selv.

C) Men den er dog til en vis Grad mulig at erholde,

a) naar vi flittig og upartisk prøve os selv, ikke blot vore Anlæg og Egenskaber men vore Tanker, Forsætter, Ord og Handlinger;

b) naar vi agte paa Andres Omdømme, Fjenders som Venners;

c) naar vi iagttage vore Medmennesker og stille disse Iagttagelser sammen med vore Iagttagelser af os selv.

D) Selvkundskab er højest ønskelig, thi

a) den er Betingelse for, at vi anvende de hensigtsmæssigste Midler til at befordre vor Udvikling og Uddannelse paa rette Maade;

b) den er Betingelse for, at vi kunne gjøre den bedste Brug af vore Evner og den Dygtighed, vi maatte besidde;

c) den er Betingelse for, at vi kunne bøde paa vore Mangler, rette vore Svagheder og vore Fejl.

Vi skulle alt fra Ungdommen af stræbe at lære at kjende os selv, thi Ungdommen er den Tid, i hvilken Selvkundskab ikke er os mindst til Nytte.

XLIII.

Hvorledes skal man rettelig opfatte det Ord: „Man bør vaage over sin Ære?“

„Æren er det fagreste Træ i Skoven“, siger et gammelt Ord, og til alle Tider har man anerkjendt

Ærens Fordringer. Man opofrede Livet for at kunne redde sin Ære, og den Æreløse var udelukket fra ethvert hæderligt Samfund. Men man var ikke til enhver Tid enig om, hvori Æren bestod; undertiden satte man sin Ære i Bagateller, Fordomme eller vilkaarlig opstillede Bestemmelser.

- A) Æren består i en tro Opfyldelse af mit Kalds Pligter. Mennesket har et dobbelt Kald nemlig almindeligt som Menneske og et særligt med Hensyn til den Stand og Stilling, jeg indtager her i Livet. Vi kunne da tale om Standsære og almindelig Menneskeære; begge skulle hævdes, men min Standsære tør ikke kræve Noget, som strider mod min Ære som Menneske i Almindelighed.
- a) Det er ikke nok at opføre sig overensstemmende med sin Stand og Stilling ligesaa lidt som, at vi i det Ydre iagttage vort Kalds Pligter;
- b) min Ære er ikke afhængig af Andres ofte højest tilfældige Omdømme; raa og ubeføjede Fornærmelser kunne ikke krænke den.
- B) Naar jeg skal vaage over min Ære, består dette da
- a) ikke i at tage Hævn over Æresfornærmelser (f. Ex. ved Dueller, ved at gjengjælde Fornærmelsen), men jeg skal søge Æresoprejsning ad fornuftig og lovlig Vej
- b) og stræbe efter til enhver Tid tilfulde at opfylde mit Kalds Pligter, hvorfor jeg maa kjende dem nøje og vogte mig for at misforstaa dem.
- c) Jeg skal altid opføre mig overensstemmende med min faste Overbevisning, ikke blive mig selv utro men være sand i hele min Færd
- d) og vogte mig for at krænke Andre ved min

Færd samt at plette den Sag, jeg kæmper for, ved utiladelige Midler.

At være «ærekjær» maa ikke forvexles med at være «ærgjerrig»; den Ærgjerrige søger en falsk Ære, Ære for Menneskene ikke for Gud og for mig selv; den Ærgjerrige kan i Virkeligheden gjerne være æreløs.

XLIV.

„Vi lære for Livet og ikke for Skolen.“

At «Kundskab er Magt», er en Sætning, som Alle have lært at gjentage. Derfor tør vel heller Ingen bestride Kundskabernes Værd, men man er uenig om, hvori dette Værd eller denne Magt består, begrundet i den forskellige Anvendelse, man vil gjøre af sine Kundskaber. Den gamle Sætning: «vi lære for Livet og ikke for Skolen», anerkjender netop Kundskabens Betydning og Værd.

A) Sætningen betyder:

- a) at Kundskaber ikke skulle erhverves for at brillere med dem, altsaa ikke af Forfængelighed,
- b) at død Kundskab forkastes; Kundskaberne maa være blevne min virkelige Ejendom; ellers kunne de ikke bruges i Livet,
- c) at de have Betydning for Livet ikke blot, fordi de kunne skaffe mig Livsophold og andre Fordele, men fordi de uddanne Aanden, udvikle vore Evner og Kræfter og gjøre os til brugbare Medlemmer af Samfundet.

B) Sætningen burde lære os og navnlig de Unge

- a) at arbejde, medens det er Tid; Arbejdet i Skolen er et Arbejde for Livet,

- b) at undgaa Overfladiskhed; den overfladiske Kundskab nytter Intet,
- c) ikke at hengive os til spidsfindige Studier, der optage den Tid og de Kræfter, der kunde have faaet en bedre Anvendelse,
- d) at erkjende Kundskabernes Værd og derfor stræbe efter stadig at udvide dem og befæste og bevare dem.

Livet selv kaldes en Skole, og der kan være megen Sandhed heri. Naar saa Sætningen skal gjælde denne Opfattelse af Livet, bliver Meningen den, at vi lære ikke for dette Liv men for det evige Liv, og det er ogsaa sandt.

XLV.

Hvad forstaas ved Forstillelse; hvilke ere Bevæggrundene til den, og hvorfor er den en Fejl, som vi bør stræbe at undgaa?

Ved en Betragtning af Samfundslivet vil enhver grundig og skarp Iagttagelse finde meget Usandt og erkjende Sandheden af det gamle Ord: „Skinnet bedrager“. At gennemskue det Usande og vurdere Alt efter dets sande Værd er en nødvendig Betingelse for at kunne erhverve sig Menneske- og Verdenskundskab. Meget af det Usande har sin Grund i Forstillelse.

- A) Ved Forstillelse forstaas en bevidst Forandring af sin Fremtræden og hele Færd for derved at frembringe et bestemt Indtryk paa vore Medmennesker, forskjelligt fra det sande Indtryk, de burde faa af os. Den er forskjellig fra Affektation, forsaavidt denne mere er en Efteraben af, hvad vi synes godt om hos Andre, og som vi mene ogsaa klæder os selv vel.

- B) Bevæggrundene til Forstillelse kunne være:
 - a) at ville skjule sin sande Charakter og sit inderste Væsen for Andre, at de ikke skulle gennemskue os, vore Tanker og Planer,
 - b) at ville bedrage Andre og høste Fordele af Bedrageriet,
 - c) at ville dysse sine Fjender i Søvn og derved faa Magt over dem,
 - d) Lyst til Smiger og al anden Art af Kryberi.
- C) Forstillelse bør undgaaes,
 - a) fordi den indeholder noget Usandt, der er os uværdigt,
 - b) fordi vi derved bedrage vore Medmennesker eller i alt Fald forsøge derpaa,
 - c) fordi den let lærer os Forstillelse lige overfor os selv og hindrer Selvkundskab,
 - d) fordi den let forrykker vore Begreber om Sandhedspilgten og dens Udøvelse; vi skulle være rede til at lide for Sandheden,
 - e) fordi Forstillelsen let opdages; i lidenskabelige Øjeblikke gaar Naturen over Optugtelsen.

Vi bør fremfor Alt beflitte os paa Sandhed i hele vor Færd og huske paa, at for Gud nytter al Forstillelse Intet.

XLVI.

„Tiderne forandres, og vi forandres i dem.“

Enhver opmærksom Iagttagelse vil opdage det Vexlende og Foranderlige i Tiderne, og vi føle ogsaa, at vi selv forandres med dem. Medens nu Nogle hyde Ordet: „Forandring fryder“, hører man ogsaa ofte Klager

over denne Foranderlighed og den Usikkerhed, den fører med sig.

A) Sætningen bruges stundom:

- a) for at udtrykke vort Mishag med denne Foranderlighed, der ofte skuffer vore Beregninger; man kan hverken stole paa Tiden eller paa Personerne,
- b) for at undskylde Vankelmodighed og Mangel paa Udholdenhed,
- c) for at forklare Charakterers og Personers ofte forunderlige Udvikling.

Men det er ikke i disse Tilfælde rigtigt at benytte Sætningen, thi den er ingen Undskyldning for vore Fejl; min Charakter maa ikke bestemmes af Tidsforholdene; min Pligt og min Opfattelse af mit evige Vel maa ikke forandres med Tiderne, og jeg maa aldrig blive en Slave af min Tid.

B) I Sætningen ligger Tanken om:

- a) at Livet er en bestandig Udvikling; Intet forgaar, men det forandres,
 - b) at Menneskene ogsaa modtage Udvikling (Alderens naturlige Indflydelse, Dannelsens Betydning for os),
 - c) at Tidsaanden, paa hvilken vi dog ogsaa kunne og skulle have nogen Indflydelse, virker modificerende i flere Retninger paa os,
 - d) at hver Tid har sine forskjellige Opgaver under forskjellig Form.
- C) At der er Sandhed i Sætningen, kan være glædeligt, thi
- a) denne Foranderlighed er en Betingelse for Fremskridt og Udvikling;
 - b) den kan bringe den Enkelte Trøst:

- 1) Sorgens og Kampens Tid faar en Ende;
 - 2) Lidenskabernes og de urolige Attraaers Tid ophører;
 - 3) skuffede Forventninger kunne til en anden Tid opfyldes;
- c) den advarer mod bratte og voldsomme Omvæltninger.
- D) Erkjendelsen af Sætningens Sandhed skal bringe os til:
- a) at bruge og købe den belejlige Tid,
 - b) at stræbe at bevare os selv ubesmittede af Tiden,
 - c) at søge at begribe Tidens Udvikling og benytte den vel.

For en stor Del kunne vi selv virke til, at Forandringen bliver til det Bedre, og derfor skulle vi altid agte paa os selv og Tidernes Tegn.

XLVII.

Efter en Udvikling af Sandhedspligtens Betydning i Almindelighed at angive den rette Opfattelse af „Ed“ og „Nødlegn“.

Det bekjendte Spørgsmaal: „Hvad er Sandhed?“ havde i Virkeligheden beskjæftiget Menneskene lang Tid, før det udtaltes af Pilatus, og det er et Spørgsmaal, som heller ikke kommer ud af Verden, saalænge denne bestaar. De vigtigste og bedste Mennesker have til enhver Tid søgt og kæmpet for Sandheden og anset det for en uafviselig Pligt at tale Sandhed, at leve i den, at udbrede den og kæmpe for den.

A) Sandhedspligtens Betydning:

a) ikke Alt, hvad der ikke i bogstavelig Forstand er sandt, er forkasteligt:

1) Digterens Arbejder, Ironi og Satire, almindelig Spøg.

Her er der ikke en bogstavelig men en højere, indre Sandhed.

2) Høflighedsytringer, Iagttagelse af Konveniens og Etikette. Ingen bedrages herved.

«Sandhed med Modifikation» er forkastelig, thi den udgiver sig for fuld Sandhed.

b) Sandhedspligtens Udøvelse har den Betydning for den Enkelte, at han lever og virker overensstemmende med sit sande Væsen; kun Sandheden har Gyldighed; Løgnen lever af Skinnet;

c) Sandhedspligtens Iagttagelse er Grundvolden for al Tillid, og denne igjen for gjensidig Belæring og tillidsfuld Samvirken, som er nødvendig, om Noget skal udrettes;

d) Samfundet selv er bygget paa Tillid.

B) Samfundet kræver undertiden Ed enten for at bekræfte et Løfte eller for at bevidne en Sandhed.

a) Nogle forkaste Eden ubetinget; din Tale skal være Ja eller Nej.

Vi bemærke, at Frelseren selv og Apostlene ikke holdt sig til Ja og Nej alene: «sandelig siger jeg Eder», «Gud er mit Vidne», men erkjende, at Edens Nødvendighed er begrundet i vor Skrøbelighed og Syndighed.

b) Nogle paastaa, at Eden har ikke Mere at betyde end et almindeligt Udsagn.

Dette er ikke rigtigt; ved en Løgn krænker jeg kun Sandheden i et enkelt Tilfælde; ved et Edsbrud krænker jeg Sandheden selv: Gud; «saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.»

c) Eden maa ikke misbruges ved at anvendes paa Ubetydeligheder.

C) Er Nødløgn tilstedelig? Vi forudsætte, at der er en virkelig Nød tilstede.

a) Nogle sige Nej; lad Sandheden komme til sin Ret, om saa Alt forgaar. Men ved Kollision mellem Pligter er det den højere Pligt, vi skulle iagttage;

b) Nødløgn maa ikke bruges for Fordels Skyld eller letsindig.

Lad os da stræbe efter at bevare Sandheden i Ord og Liv; «Sandheden», hedder det, «skal frigjøre eder», og det er saa, thi Løgnen lægger os i Syndens Lænker.

XLVIII.

Hvorvidt er den Sætning: „Enhver bliver salig ved sin Tro“, sand, og hvorledes kan den misforstaas og misbruges?

Man hører ofte denne Sætning udtale, snart ligegyldig og letsindig, snart med en vis afgjørende Bestemthed, der udelukker al Tale om Trossager.

A) Lægge vi Eftertryk paa Ordet «Tro», saa at Enhver bliver salig ved sin Tro, modsat nemlig Ord og Gjæringer, da er den Udtrykket for Protestanternes Opfattelse af Salighedsvilkaaret og er fuldt berettiget, thi Skriften lærer os det, og Gjæringerne ere kun Stykværk; vi ere kun unyttige Tjenere. Men «Tro» maa da opfattes ret; Troen er ikke en Antagelse men et Liv.

B) Oftest tages Sætningen i den Betydning: «Enhver bliver salig ved sin Tro,» og den er da berettiget,

a) hvis vor Tro er en sand, levende og frugtbar

Tro, der har sin Rod i vor fulde, vel overvejede Overbevisning,

b) og den indeholder den Sandhed, at Troen ikke kan læres; jeg kan ikke nøjes med en Andens Tro men maa selv skaffe mig en.

C) Sætningen kan misforstaas,

a) som om Troens Indhold var en ligegyldig Sag, og det var tilstrækkeligt, naar jeg blot havde en bestemt Antagelse (Bekjendelsen med Læben; ogsaa Dæmonerne have et Slags Tro), og

b) som om man burde løsrive sig fra al Avtoritet i Trossager.

D) Sætningen kan misbruges:

a) til at dysse Samvittigheden i Søvn hos sig selv og Andre,

b) til at bortstøde Tvivlen uden at gennemkæmpe den,

c) til at fremme en for vidt dreven Tolerance.

En eller anden Tro maa ethvert Menneske have; lad os da altid stræbe efter, at vor maa være den rette, og at den maa være en vel begrundet Tro.

XLIX.

„Giver Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud, hvad Guds er!“

Anledningen til dette Frelserens Svar omtales kort. Som Modstanderne Intet havde at sige dertil, saaledes kan der heller ikke gjøres nogen Indvending imod det den Dag idag, saafremt man erkjender, at der er Noget, der er Kejserens, og Noget, der er Guds. Naar vi opløse dette Bud i tvende, er det ikke for at stille dem imod hinanden.

A) Giver Kejseren, hvad Kejserens er.

Kejseren er Betegnelsen for den verdslige Øvrighed, og til det, der hører ham til, hører da Alt, hvad der angaar vort verdslige Liv, vort Liv i det borgerlige Samfund og i vort jordiske Kald.

a) Vi skulle da opfylde vore borgerlige Pligter, stræbe at blive gode Borgere i Samfundet, adlyde dets Love, opfylde vort Kalds Pligter og

b) omfatte det verdslige Livs Opgaver med Interesse og vurdere de Goder, Samfundet giver os.

B) Giver Gud, hvad Guds er.

Dertil høre de Ting, som høre Guds Rige til, vort religiøse Liv. Vi maa ikke glemme, at vi ogsaa have et Borgerskab i Himlene.

a) Vi maa da vogte os for at fortabe os i Verden og Kjærligheden til de Ting, som ere i Verden, ikke leve kun for Nydelsen og gaa op i materielle Interesser,

b) men skulle huske paa «først at søge Guds Rige og hans Retfærdighed». Det ene Fornødne maa ikke glemmes for de relative Goder.

C) De to Pligter komme ikke i Strid med hverandre, thi Du kan ikke give Gud, hvad Guds er, uden at give Kejseren, hvad hans er. Dit Liv her skal nemlig ogsaa være et Liv for Guds Rige.

a) Din Tro (dit religiøse Liv) skal være som en Surdej, der gennemtrænger din Tænke- og Handlemaade. Hvad, som ikke er af Tro, er Synd;

b) Livet her er din Husholdningstid over det Lidet; stræb efter, at Du kan blive værdig til at sættes over Mere.

Kræver «Kejseren» af Dig, hvad han ikke er be-

rettiget til, saa husk, „at man bør adlyde Gud mere end Menneskene»; dog er dette ikke at forstaa saaledes, at det berettiger Dig til Oprør, men du maa da være rede til «at lide» for din Tro; Lidelsen kan ogsaa bringe Sejer.

L.

„Hvad tykkes eder om Christus; hvis Søn er han?“

Frelseren stillede Farisæerne dette Spørgsmaal, og fra den Tid af er det ikke kommet ud af Verden. Det stilles endnu til Enhver, og vi nødsages til at klare for os selv, hvorledes vi ville besvare det. Det indses let, at Besvarelsen af, hvis Søn Christus er, maa have en saare væsentlig Indflydelse paa, hvad os tykkes om ham.

Vi ville lægge Mærke til, hvorledes Samtiden besvarede den sidste Del af Spørgsmaalet; paa samme Maade besvares det endnu.

a) «Han er Tømmermandens Søn», sagde hans Bysbørn (Mth. 13, 55); altsaa var han kun et Menneske. Du kan da beundre hans Begavelse, men Du maa saa tillige erkjende, at han var ikke den, han udgav sig for. Og Du maa da, naar Du ikke vil beskyldte ham for forsætligt Bedrag, se i ham en Sværmer, der skuffede sig selv.

b) «Han er Davids Søn», sagde Farisæerne (Mth. 22, 42); de tænkte sig derved en Messias, der tillige havde verdslig Magt, begavet med profetisk Gave og baaren af Guds Naade, men dog endnu kun et Menneske.

Som Jesu Ord: «jeg og Faderen ere Ét», stride imod, at han kun var et Menneske, saaledes stride hans Ord: «Mit Rige er ikke af denne Verden» mod de verdslige Messiasforestillinger.

c) «Du er den levende Guds Søn», siger Peder (Mth. 16, 16), altsaa sand Gud ligesom Faderen, samtidigt med, at han var sandt Menneske, Guds Søn og Menneskens Søn. Kun som saadan kan han være vor Herre og vor Gud og dog vor Broder, være vor Frelser og Kongen i Guds Rige.

Saa passe hans egne Udsagn paa ham, f. Ex. jeg er Vejen og Sandheden og Livet; jeg er Verdens Lys, den gode Hyrde, Opstandelsen og Livet. Og saa kan han ogsaa blive for os, hvad Apostelen siger (1 Kor. 1, 30): Visdom fra Gud og Retfærdighed og Helliggjørelse og Forløsning.